

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра методології та методів соціологічних досліджень

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ
ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ
ЩОРІЧНИХ ПОСЛАНЬ ПРЕЗИДЕНТА ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ)»

<i>Спеціальність:</i>	054 «Соціологія»
<i>Освітня програма:</i>	«Соціальні технології»
<i>Освітній рівень:</i>	магістр
<i>Кваліфікація:</i>	магістр соціології

Виконавець:

Артюх Денис Олександрович,
студент магістратури

Науковий керівник:

Олійник Оксана Валеріївна,
кандидат соціологічних наук, доцент

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри *методології та методів соціологічних досліджень*

Протокол № _____ від «___» _____ 202__ р.

Зав. кафедри _____ Сидоров М.В.-С.
підпис

Київ 2020

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри**Рекомендовано
до захисту**

підпис наукового
керівника

ініціали,

прізвище наукового керівника**Результат захисту**

оцінка

дата

захисту**Голова ЕК**

підпис

ініціали,

прізвище**Члени ЕК**

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище

підпис

ініціали,

прізвище**Секретар ЕК**

підпис

ініціали,

прізвище

Анотація

В роботі розглядається потенціал контент аналізу в дослідженнях напрямків державної політики на прикладі послань президентів України до Верховної Ради. Визначається суть поняття контент-аналізу та його сучасне визначення. Вивчаються попередні дослідження президентських послань як вітчизняні, так і зарубіжні. Уточняється статус послань президентів в юридичному та полікотворчому плані. Результати дослідження свідчать про високу структурованість послань, про високу відповідність проголошеним напрямкам реальній діяльності, про абсолютне переважання внутрішньої політики над зовнішньою та напрямків політики і економіки, що безпосередньо залежать від прийнятих рішень виконавчої та законодавчої влади. Метод контент-аналізу показав високу адаптивність та придатність до вивчення напрямків державної політики.

Ключові слова: напрямки політики, президентські послання, контент-аналіз, політичний дискурс, тематична структура послань, легкість сприйняття тексту.

Abstract

The content analysis potential in the state policy directions' research is considered on examples of Ukrainian presidential messages to the Parliament. The concept of content analysis and its modern definition has been clarified. Preliminary studies of domestic and foreign presidential messages are examined. The presidential messages' status, both in legal and political terms, is studied. The study results has shown a high structure of the presidential speeches, high compliance of declared directions with a real activity and the predominance of domestic politics over foreign ones. Results also have indicated the prevalence of those economic and political directions that directly depends on the executive and legislative authorities' decisions. The content analysis method has shown high adaptability and suitability for public policy studies.

Key words: policy directions, presidential messages, content analysis, political discourse, messages' thematic structure, ease of text's perception.

Евристичний потенціал контент-аналізу при дослідженні основних напрямків державної політики (на прикладі щорічних послань президента до Верховної Ради)

Эвристический потенциал контент-анализа в исследовании направлений государственной политики (на примере ежегодных посланий Президента к Верховной Раде)

The heuristic potential of content analysis in research of directions of state policy (by example the annual messages of the President to the Verkhovna Rada)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО НАПРЯМКУ РОЗВИТКУ.....	9
1.1. Передумови виникнення та поняття контент-аналізу.....	9
1.2. Огляд попередніх досліджень	13
1.3. Методи дослідження напрямів політики: обмеження.....	17
1.4. Послання президента як жанр політичного дискурсу	22
Висновки до розділу I	25
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРИКЛАДІ ПОСЛАНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ	26
2.1. Програма дослідження	26
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	40
Висновки до розділу II.....	68
ВИСНОВКИ.....	69
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:.....	71
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Питання функціонування політики та держави цікавило дослідників протягом всієї історії існування держав, або їх утворень. Більш сучасний етап розвитку держав як інститутів почався аж два століття тому. Сьогодні у світі нараховується 193 самостійні держави та ще безліч державних, часто залежних утворень. А більшість сучасних кордонів були окреслені лише в середині ХХ століття. Події, що призводять до таких глобальних змін обов'язково знаходять своє відображення в документах, будь-то офіційні звернення чи неофіційні коментарі глав держав.

Історично, контент-аналіз, як метод дослідження дискурсу виник в період, коли виникла потреба в дослідженні нових, масових каналів комунікації. Його зародження для дослідження політичного дискурсу відбулось під час Першої світової війни, а остаточне утвердження - в період Другої світової війни та закріплення – після неї.

Сьогодні контент-аналіз існує самостійно, використовується не лише суто як кількісний метод, і навіть не суто як якісний метод – він має таку кількість інтерпретацій та методик, які здатні задовольнити будь-які дослідницькі запити. Саме сьогодні, в період, коли автоматизація досліджень зводить в одну площину кількісні та якісні методи відкриваються нові можливості дослідження становища державної політики минулого, сучасного і прогнозування недалекого майбутнього.

Ключове місце в політичному дискурсі держави займають щорічні послання президента України до Верховної Ради та народу. Дана традиція прийшла із країн Заходу, таких як Франція, США, Велика Британія та низки інших, де така форма комунікації займає одне з найважливіших місць в узгоджені діяльності гілок влади.

Проте, незважаючи на надважливе місце цього жанру в політичній культурі України, послання залишаються фактично поза увагою дослідників гуманітарних наук. Тим більше не було здійснено спроб суцільного аналізу

послань за період з 2000 по сьогодні. Хоча щороку з'являються аналітичні записки про напрямки політики та будь-які цікаві особливості послань в журналістських виданнях. Саме з цієї причини є великий запит на дослідження напрямків державної політики як джерела важливих і актуальних відомостей про ставлення президента до процесів у державі. А зважаючи на високий дослідницький потенціал контент-аналізу саме цей метод найбільше підходить для дослідження напрямків державної політики.

Також є необхідність підсумувати та визначити актуальне юридичне визначення послань президентів України, їх місце в структурі прийняття рішень і побудови спільного вектору державної діяльності, консолідації всіх гілок влади, а в першу чергу законодавчої (Верховна Рада) навколо одного державотворчого напрямку. Отже, зважаючи на це, ми визначили:

Об'єкт: метод контент-аналізу в дослідженнях напрямків державної політики.

Предмет: пізнавальні можливості методу контент-аналізу в дослідженнях напрямків державної політики, що містяться в щорічних посланнях Президентів України.

Мета: вивчити потенціал використання методу контент-аналізу в дослідженнях напрямків державної політики (на прикладі щорічних послань президента України до Верховної Ради).

Відповідно до поставленої мети можна виділити такі завдання:

- 1) Визначити поняття «контент-аналізу» та потенціал його застосування.
- 2) Проаналізувати попередні дослідження напрямків державної політики.
- 3) Визначити юридичний статус послань президента України, щоб зрозуміти їх важливість в політичному дискурсі.

4) Проаналізувати різні методи дослідження політичного дискурсу, щоб зрозуміти їх переваги та обмеження застосування для дослідження напрямків політики, що містяться в щорічних посланнях Президента України.

5) Провести дослідження напрямків державної політики України за допомогою методу контент-аналізу з метою кількісного вираження інтенсивності цих напрямків, їх співвідношення та виявити цільову аудиторію послань.

РОЗДІЛ I. КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО НАПРЯМКУ РОЗВИТКУ

1.1. Передумови виникнення та поняття контент-аналізу

Початок ХХ століття став розквітом наук. Не виключенням стала і соціологія, запропонувавши вже класичні нам, навіть застарілі на сьогодні, методи дослідження суспільства. Науково-технічний прогрес створив нові канали комунікації, а в суспільстві як і на капіталістичному ринку, якщо є попит – з'явиться і пропозиція.

Метод контент-аналізу або аналізу вмісту став відповіддю на тогочасні питання, щодо впливу засобів масової інформації на індивідів, групи і суспільство загалом. На початку ХХ століття контент-аналіз ґрунтувався на підрахунку тем статей в газетах і їх кількісному порівнянні між собою. Сьогодні, само собою, такий метод аналізу занадто поверховий і може застосовуватись лише в описових дослідженнях.

Справжньою формалізацією методу і розкриттям його потенціалу стали дослідження пропаганди під час Другої світової війни Г. Лассуела – основоположника застосування контент-аналізу в політичному дискурсі. Хоч його перша робота «Техніка пропаганди під час світової війни» була опублікована 1927 року, але справжнє визнання він отримав після війни в 1948, опублікувавши працю «Структура і функції комунікації в суспільстві», в якій було запропоноване класичне визначення акту комунікації. А підсумком першої половини ХХ століття стала праця Б. Берельсона «Контент-аналіз у комунікаційних дослідженнях» опублікована в 1952 році, де контент-аналіз було визначено, як «методу дослідження для систематичного, об'єктивного і кількісного опису очевидного змісту комунікації». [Юськів, 2006: с. 27]

Але середини ХХ ст. з'явилися заперечення проти поверхового аналізу, який здійснювався без урахування контексту, спрощено та з кількісними спотвореннями. Кількісний аналіз розкриває зміст тексту, але не здатний інтерпретувати його значення. Контент-аналіз ставав усе більше і більше якісним

у міру нагромадження підтверджень того, що одні лише кількісні інтерпретації не в змозі ідентифікувати неявний контекст.

Після появи «обґрунтованої теорії» А. Страуса та Б. Глейзера, яка дала теоретичне обґрунтування якісним підходам, суть якої в тому, що теорія будується не до початку дослідження, а під час самого дослідження. Це змусило дослідників переосмислити саму сутність контент-аналітичних досліджень як суто кількісного методу. Навіть більше – це призвело до появи окремо якісного методу дослідження текстів. Не в понятті «традиційного контент-аналізу» як суто якісного методу, а в новому прийнятті можливості дослідження будь-яких текстів якісним контент-аналізом. Ф. Мейрінг сформулював головний напрям розвитку самої процедури якісного контент-аналізу так: «зберігати переваги кількісного контент-аналізу, розвинуті в рамках вивчення комунікацій, використовувати і далі розвивати його якісно-інтерпретаційні кроки». [Mauring, 2000]

Наступною віхою розвитку концепцій контент-аналізу стала поява 1970-х рр. семантичного та мережевого контент-аналізу. «Семантичний аналіз дозволяє не лише виявляти зв'язки такими елементарними категоріями, як слова і фрази, а виявляти і класифікувати зв'язки між іншими різними лінгвістичними одиницями на основі *a priori* сконструйованих шаблонів». [Юськів, 2006: с. 59] Для дослідження змінних (категорій), між якими існують складні взаємозв'язки, насамперед причинно-наслідкового характеру, використовують мережний аналіз. Він дозволяє не лише визначати місце змінних у мережі, але й дозволяє в певний спосіб виміряти цю взаємодію.

Контент-аналіз дозволяє отримати точні та об'єктивні дані про характер будь-яких видів комунікації за допомогою їх змісту. Зміст при цьому займає центральне місце в процесі комунікації, бо дозволяє реалізувати наміри автора та отримати реакцію на інформацію адресата повідомлення. [Федотова, 2001: с. 5]

Об'єктом контент-аналізу можуть стати будь-які документи, при умові наявності в них елементів, що підлягають кількісному вимірюванню. [Каташинских, 2017: с. 69] По суті це єдина вимога до документів, що дозволяє

використання методу. Але у випадку кількісно-якісного контент-аналізу дослідник має виключну можливість підібрати такі категорії, що зможуть узагальнити зміст документів і зробити можливим їх підрахунок. Звісно, якщо це буде відповідати цілям дослідження.

Одна з найвідоміших класифікацій запропонована Р. Мертоном [Костенко, 2003: с. 51], в якій він виділяє 6 видів контент-аналізу за процедурними моментами:

1. Підрахунок символів (ключових слів, словосполучень). Дозволяє визначити намір комунікатора, визначити міру уваги до тієї чи іншої теми.

2. Класифікація символів за модальністю. Ставлення комунікатора до проблеми на, поділені на позитивні, негативні та нейтральні. Дозволяє проаналізувати позицію комунікатора до явищ тим же методом підрахунку символів.

3. Аналіз за елементами. Під елементами розуміються фотоілюстрації в тексті, пісні в радіопрограмах, сцени у фільмах і т.д. Такий аналіз дозволяє визначити переваги щодо соціальних груп та явищ, наприклад, більш бажаним для видання явище буде зображене на першій сторінці, а найменш бажане – на останній.

4. Тематичний аналіз. Дозволяє досліднику визначити весь спектр явних і прихованих тем у тексті, їх частоту, а отже і тематичну направленість тексту.

5. Структурний аналіз. Дозволяє проаналізувати взаємовідношення різних тем у тексті.

6. Серійний аналіз. Використовується найчастіше при дослідженні пропаганди. Дозволяє вивчити як матеріал в тексті взаємовідноситься для досягнення цілей. У сучасних працях, зокрема у В. С. Каташинських «Методи збору соціальної інформації» [Каташинских, 2017: с. 69], виділяють такі його види контент-аналізу:

- 1) аналіз тексту за його елементами, який передбачає виявлення змістових тем;
- 2) тематичний аналіз тексту, в якому одиницею дослідження є тема, а основне завдання контент-аналізу – виявлення прихованих тем;
- 3) кількісний аналіз тексту – підрахунок слів або символів;
- 4) структурний аналіз тексту – передбачає вивчення тем на предмет їх взаємодії.

За допомогою контент-аналізу та його різновидів ми можемо вивчати:

- великі за обсягом документи;
- недосяжні об'єкти, наприклад, написані в минулому;
- динаміку явищ, тобто їх структурну зміну у часі;
- приховані смисли в документах;
- характеристику творця документу та, навіть, цільову аудиторію, якій призначений цей документ.

Отже, як бачимо перелік можливостей контент-аналізу, особливо сучасних його інтерпретацій дає змогу дослідникам задовольнити в тій чи іншій мірі всі потреби в напрямках вивчення документів. Проте, у контент-аналізі залишаються і недоліки, а саме відносна об'єктивність отриманих даних, тому що ми не можемо провести високоякісний аналіз з використанням суто кількісних методів, оскільки це може призвести до низької валідності даних. Але і не можемо застосовувати суто якісні методи, оскільки рівень достовірності даних, отриманих якісними методами знаходиться під великим питанням. Тому завжди варто пам'ятати про дослідницьку дилему, яку необхідно вирішити при використанні контент-аналітичних методик.

1.2. Огляд попередніх досліджень

Послання президентів викликають неабиякий інтерес у дослідників, як важливий канал політичного дискурсу. Ще більший інтерес викликає метод контент-аналізу, дослідженням якого займалися десятки і сотні авторів, серед яких найвідоміші Н. Костенко, А. Алексеев, Г. Осипов, В. Соковнин, С. Каташинських, Л. Федотова, Б. Юськів, Е. Таршис, В. Ядов та інші. Метод є надзвичайно цікавим як з точки зору теоретиків, так і з точки зору практиків – дослідників текстів, відео- та аудіо-матеріалів.

Безпосередньо у сфері досліджень послань президентів з боку їх ролі і значення в політичному дискурсі є декілька напрацювань, які пропоную далі розглянути детальніше, оскільки вони показують потенціал контент-аналізу в дослідженнях напрямків державної політики.

Почнемо із зарубіжних досліджень. В праці «Контент-аналіз послань президента Республіки Казахстан» К. Смагулов зробив спробу визначити основні пріоритети державної політики методом кількісного контент-аналізу. Місце послань у казахстанському політичному дискурсі аналогічне українському, і ось як визначається автором: «Послання містять інформацію про стан справ в країні, про основні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики республіки...» [Смагулов, 2012] Аналіз також, як і у нашому випадку, є суцільним і включає всі послання президента з 1998 по 2011, а сама стаття опублікована в 2012 році. Отже, Смагулов провів аналіз, аналогічний нашому аналізу, де ми виділяємо семантичне ядро послань і аналізуємо категорії, які туди потрапили. При цьому популярні категорій є схожими до категорій, які виділили ми, а саме: держава, розвиток, економіка, соціальне(і), суспільство, виробництво, зростання, безпека, влада, казахстанці (українці у нас) і т.д. Автор також відмічає ріст частки суспільно-важливих тем в передвиборчі періоди – це ж саме простежується і в нашому дослідженні. І ще один схожий аспект – взаємозалежність політичних реформ та економічного становища держави. Ми також відзначали, що категорії реформ часто вживалися в контексті економічного розвитку держави і при

економічних проблемах, наприклад, під час кризи, увага змінюється - з реформ на стабілізацію. Отже, ми бачимо, що такий жанр політичного дискурсу як президентські послання мають високий рівень формалізованості, оскільки навіть дозволяють порівнювати між собою послання президентів різних держав.

Праця Т. Стексової «Послання президента як жанр політичної комунікації» [Стексова, 2012] розглядає лінгвістичні особливості послань президентів, порівнюючи комунікативні особливості Н. Назарбаєва і Д. Медведєва. Автор виходить з твердження про те, що президент виступає об'єктом осмислення, інтерпретації та критики, тобто президенти, навіть передаючи один і той же текст передають його по різному, обираючи та створюючи слова та вирази, граматичні форми та лексичні послідовності. В процесі аналізу послань, автор доходить висновку про їх складну жанрову структуру, де інформація подається в трьох часових вимірах – що було вчора, що є сьогодні, та що буде завтра. Також аналізується і структурний зміст послань. Відзначається, що у посланнях президента Медведєва відсутня сувора структура за напрямками, проте є тематична структура, яка носить достатньо вільний характер. Проте, теми, які зачіпають президенти, носять виключно актуальний для суспільства характер. Цікавим є висновок дослідження, в якому авторка вказує в низькі компетенції авторів послання Медведєва через відсутність у ньому чіткої структури.

Стаття С. Расторуєва «Застосування методу контент-аналізу в політологічних дослідженнях» [Расторгуєв, 2011], опублікована в 2011 році також є цікавим джерелом інформації про тематичну структуру напрямків діяльності держави, але через призму експертних досліджень (дисертацій). Автор досліджує і напрямки діяльності, і модальності, з якими ці напрямки з'являються в текстах. Найбільше уваги приділено вивчення співвідношення держави та регіонального бізнесу, де описується характеристика відношення влади і бізнесу та його становища: яким чином, де, як ефективно вони взаємодіють. Для нас ця робота цікава, перш за все, за оригінальний спосіб дослідження становища

державної політики та ставлення до неї стрейкхолдерів. Також автор підсумовує, що метод контент-аналізу доречно використовувати при дослідженні наукових текстів з не меншою ефективністю, ніж при дослідженні першоджерел.

В контексті промов президентів нас цікавить не лише те, що вони кажуть, а й те, чи дійсно це відповідає їх реальній позиції. У дослідженні Russell J. Content Analysis of Presidential Speeches: Term to Term Changes [Russell, 2018] автор якраз і здійснює спробу перевірки цього твердження на прикладі інавгураційних промов. Аналізуючи перші та другі інавгураційні промови Джорджа Буша та Барака Обами автор доходить висновку, що президенти схильні обговорювати теми, про які виборці знають або чули, та займати помірковані позиції щодо них. Автор перевіряє позиції президентів в розрізі категорій релігії, держави, єдності, економіки та війни, а причиною вибору цих напрямків автор називає їх відносну простоту в розумінні. Хоч і в дослідженні не було підтверджено гіпотезу про зміну частки тем в промові, проте змінилась їхня тональність – майже вдвічі зросли негативні тональності в порівнянні з першим обранням, що може свідчити про бажання залишатися президентом, який несе позитив, адже позитивні тональності з психологічної точки зору збільшують симпатію до того, хто їх проголошує.

Вітчизняних досліджень послань президентів як жанру політичного дискурсу практично немає, але є аналіз промов президента П. Порошенка, де було проаналізовано їх тематичну спрямованість. Наприклад, у статті «Говорить Президент: кількісний контент-аналіз виступів Порошенка» [Vox Ukraine, 2016] проаналізовано виступи Порошенка перед іноземною аудиторією та перед українською. Ціллю дослідження було виявити неявні теми та чи відрізняється їх структура в залежності від аудиторії – іноземної чи вітчизняної. За допомогою методу Латентного розміщення Дирихле було виведено ядро з 50 слів. Також було знайдено кілька відмінностей: у виступах перед іноземною аудиторією кількість речень у Порошенка була вдвічі меншою, ніж у виступах перед українцями. А з використанням косинусного коефіцієнту було встановлено міру

схожості промов, яка показує високий рівень послідовності Порошенка при виступах перед українською та іноземною аудиторією. І наостанок, за допомогою індексу легкості читання Флеша-Кінкейда було визначено складність текстів: для української аудиторії індекс низький, що дозволяє легко сприймати тексти практично всім віковим групам, а от для іноземної аудиторії – індекс вище, що вказує орієнтацію Порошенка на освічену аудиторію.

Отже, ми бачимо, що дослідження напрямків державної політики і президентських промов в цілому залишається практично поза увагою науковців соціологів, політологів та лінгвістів. Хоча і здійснюються спроби визначення місця президентських послань в політичному дискурсі, але вони носять лише описовий характер. Проте, зроблені зарубіжними дослідниками висновки дають досить цікаві і навіть прогностичні результати, що створює запит для проведення власного ґрунтового дослідження.

1.3. Методи дослідження напрямів політики: обмеження

Безумовно, методи дослідження текстів відрізняються за багатьма ознаками, серед яких рівень автоматизації аналізу, об'єктивність, рівень включеності дослідника та що саме досліджується. Серед основних можна виділити такі:

1) Контент-аналіз – найпоширеніший метод, який має багато варіацій в різноманітних методиках та дозволяє провести кількісно-якісний аналіз змісту текстових масивів з ціллю інтерпретації виявлених закономірностей. Його сутність лежить в оцінці частотного розподілу слів, словосполучень та інших мовних утворень, визначених в програмі, відносно тексту. Результатом контент-аналізу є частота, відносна вага, присутність або відсутність конкретних тем, знову ж таки визначених у попередньо висунутих гіпотезах та завданнях. [Митина, 2010: с. 32]

2) Дискурс-аналіз – доволі складна сукупність методик інтерпретацій текстів та інших продуктів комунікативної діяльності. Метод обов'язково враховує соціально-політичний та культурний контекст [Brown, 1983]. Має високий потенціал в дослідженнях, що стосуються політичного дискурсу. Застосовується найчастіше в соціологічних та політичних дослідженнях. Найчастіше дискурс-аналітичні методики застосовуються при дослідженнях, ціллю яких є виявлення ставлення до груп, партій, національностей та цінностей. [Кожемякин, 2009: с. 71] Окрім цього дискурс аналіз дозволяє виявити тенденції, варіативність мовленнєвих формул та принципах їх побудови.

3) Інтент-аналіз – даний метод дозволяє реконструювати намір автора тексту, але при цьому самі інтенції виявляються не в окремих словах а в усьому тексті загалом [Митина, 2010: с. 32]. Найчастіше інтент-аналіз використовується для дослідження політичної лінгвістики та в консультативній психології. В дослідженнях промов політиків метод має величезний потенціал при вивченні особистісних характеристик політиків, але в класичну західну соціологію не увійшов, тому використовується найчастіше лише на теренах колишнього СНД.

Конкретно в дослідженнях напрямків державної політики метод класичного інтент-аналізу застосовувати було б помилкою, оскільки метод за своєю суттю орієнтований не на вивчення тексту та його змісту, а на представлення образу автора тексту через призму тексту – його прихованих намірів.

4) Івент-аналіз – метод аналізу даних, що дозволяє впорядкувати і структурувати складні політичні процеси (прийняття нормативних актів, публічні заяви політиків, конфлікти і т.п.) у вигляді низки подій. При цьому дані систематизуються за такими параметрами, як: суб'єкт-ініціатор; акція (що відбувається); суб'єкт-мішень (стосовно кого); дата; та географічна локалізація [Степко, 2010: с. 170]. Даний метод в дослідженнях політичних явищ дозволяє порівнювати різні події, які накопичуються, підраховуються та описуються в кількісних характеристиках (кількість учасників, тривалості подій, масштаб політичної взаємодії). Це дозволяє досліднику провести порівняльний аналіз та зробити висновки про причинно-наслідкові зв'язки досліджуваного явища, наприклад, в дослідженні взаємного впливу учасників Сирійського конфлікту, проведеного М. К. Кузнецовим та М. Чарієвим [Кузнецов, Чарыев] методом івент-аналізу, було знайдено причинно-наслідкові зв'язки між силовими та інформаційними акціями США та Сирії, а саме: у відповідь на активні фізичні акції Сирії слідували активні вербальні акції США, особливо це стає помітним тоді, коли кількість фізичних акцій Сирії значно зростає, а кількість фізичних акцій США симетрично падає.

5) Когнітивне картування – це відносно новий метод, який спрямований на вивчення в політичних текстах структури мислення (що чому сприяє / перешкоджає, що за чим слідує і т.д.) і на підставі цього зробити висновки про структуру мислення автора тексту і його бачення політичної ситуації. [Морозова, 2007: с. 16-17] Застосовується, насамперед, у психології, але в соціальних науках може виявитися ефективним при дослідженні ролі особистісного фактору в політичних процесах чи в міжнародній ситуації. Ця методика дозволяє виявити, як політичний діяч сприймає певну проблему, і якою є його поведінка в кризових

або конфліктних ситуаціях; які національні особливості когнітивного стилю політичних лідерів. [Турунок, 2005: с. 129]

6) Тематичний аналіз – відносно новий та фундаментальний метод якісного аналізу даних. Він ґрунтується на ідентифікації та аналізі шаблонів тем (смислів) у текстах і при цьому є доволі гнучким, дешевим та популярним інструментом для пошукових досліджень і слугує основою для проведення якісного аналізу даних. В основному метод використовується для дослідження політичного дискурсу, але часто не є самостійним і слугує лише одним з етапів більш глибокого дослідження, наприклад, на його основі проводять контент-аналіз, дискурс-аналіз, обґрунтована теорія, феноменологічний аналіз і т.д. Тематичний аналіз найчастіше застосовується при аналізі досвіду, сприйняття та розуміння, а також в ситуаціях, де доречно проведення суто індуктивних досліджень. Цей метод також називають одним з найуживаніших методів якісного аналізу даних малих, середніх та навіть великих об'ємів даних. Також тематичний аналіз може стати основою для кількісного аналізу даних, особливо на сучасному цифровому етапі розвитку методів, наприклад, в сфері big data та data mining. При цьому дослідники розробляють схему кодування, яка дозволяє ідентифікувати комбінації словесних виразів і підраховує, як часто вони трапляються в текстах, таким чином вдається автоматизувати обробку великих обсягів даних, трансформувати їх в кількісні показники і проаналізувати за допомогою статистичних методів.

7) Семантичний аналіз – метод, спрямований на побудову семантичної структури речень, що складається з семантичних вузлів і відношень. Для формулювання гіпотез відносно змісту семантичних вузлів необхідна інформація, отримана в результаті синтаксичного аналізу. Якщо говорити простими словами, то семантичні вузли – це теми тексту, а відношення – це зв'язок тексту і його значення. В результаті ми отримуємо план тексту по темам. Даний метод використовується лише з допомогою комп'ютерних інструментів аналізу. В контексті нашого дослідження деякий варіант семантичної структури

тексту послань буде побудовано у вигляді тематичної матриці як по конкретним напрямкам політики, так і по сферах політики [Амиева, 2015: с. 259]. Це може бути корисним при пошуку тематичних патернів та побудови тематичної карти послань, і може використовуватись для скороченого тематичного читання послань, наприклад, ми зможемо зрозуміти, з яким напрямком найчастіше вживалися категорії кризи чи категорії реформ.

8) Leximancer – дещо схожа до семантичного аналізу методика виявлення ключових тем та концептів в електронних документах. В своїй основі об'єднує декілька підходів, таких як обчислювальна лінгвістика, контент-аналіз, інформаційні науки, фізика, мережева теорія. Дозволяють представити результати аналізу у вигляді карти концептів, таблиць і діаграм. [Митина, 2010: с. 32] По суті, таку ж карту концептів ми побудуємо в процесі кодування текстів послань, а таблиці і діаграми – похідні від карти концептів, тобто і їх вивести ми також зможемо. Безумовно, це не буде один з перерахованих вище методів або його етапів, це швидше спроба спростити і прискорити процес кодування.

9) МССА (Minnesota Contextual Content Analysis) – дана методика дозволяє здійснювати контекстуальний аналіз в просторі чотирьох соціальних контекстів: практика, традиції, емоції, аналіз, а також аналіз основних думок і образів, розкритих у тексті. Також дозволяє виводить статистику, проводить частотний аналіз слів і категорій. [Митина, 2010: с. 32] Знову, цей метод може задовольнити частину наших дослідницьких завдань при проведенні дослідження, проте нашою метою є виявлення тем і напрямків, чого використання цієї методики нам не дасть.

10) INTEXT – ще одна цікава методика аналізу текстів, суть якої полягає в можливості створення списків слів, послідовностей слів, перестановки слів, перехресних посилань і проводить їх порівняння, контент-аналіз, складати конкорданс, керувати даними і т.д. [Митина, 2010: с. 32] Потенціал використання методики великий, оскільки вона може допомогти дедуктивним шляхом

визначити категорії аналізу, що вже присутні у текстах, і зрозуміти, в яких контекстах вони вживаються.

Окрім вищеперерахованих методик існують ще суто лінгвістичні, такі як: наративний аналіз, фоносемантичний, морфологічний, графематичний, синтаксичний та ще цілий ряд інших методик. Але незаперечні переваги у всьому різноманітності методів аналізу тексту має контент-аналіз, модифікації і різновиди якого дозволяють вирішувати найрізноманітніші дослідницькі завдання. [Митина, 2010: с. 35]

1.4. Послання президента як жанр політичного дискурсу

Історія президентських послань починається з перших років здобуття незалежності, коли у 1995 році Л. Кучма проголосив «Економічну доповідь Президента України». [Постанова ВР №216/94-ВР, 1994] Це стало першою спробою введення традиції щорічних послань президента про становище держави та напрямки її руху, розвитку. А починаючи з 1998 року послання почали носити інституційний характер важливого заходу, форма проведення якого визначена в Конституції.

Пропоную розглянути найбільш значущі роботи з вивчення ролі послань президента України:

1. Жиляєв І. – розглядає послання перш за все з точки зору юридичного значення [Жиляєв, 2006]. На його думку звернення президента України в такому форматі є, перш за все, зверненням до виборців, хоча в Конституції цей вид передбачається звернення конкретно до парламенту. Тут він дає ще одне визначення посланню президента як зверненню, де «зазвичай розглядається стан справ у країні та її світовому оточенні, визначаються основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики держави, підбиваються підсумки зробленого за рік. Послання забезпечують подальші конкретні дії президента з координації діяльності уряду, органів державної влади та місцевого самоврядування з визначення загальних напрямів і перспектив розвитку країни.» Щодо юридичного статусу, до президент в такому форматі має право звертатися з посланням до народу та до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, а також черговість послань – щорічні та позачергові. Позачерговими можуть бути будь-які звернення з будь-яких питань. Позачерговим зверненням також вважається і остання інавгураційна промова В. Зеленського. Також конституцією визначається норма, згідно якої послання президента «заслуховуються», тобто обговорення його змісту не передбачається регламентом Верховної Ради. Такі ж традиції проголошення послань можна спостерігати і в інших держав, наприклад, Великої Британії. Щодо формату

проголошення послання чітких обмежень, окрім норми особистого оголошення послання. Тобто допускається і усна і письмова форма, хоча в українській традиції саме усна форма звернення. Це, по перше, підвищує рівень сприйняття послання і, по друге, слугує потужним інструментом комунікації з суспільством, що використовують для підняття рейтингів, особливо в передвиборчі періоди. Що цікаво, послання 2006 року знову поставило питання про «невирішеність юридичної колізії взаємозв'язку цих матеріалів, неузгодженість їх юридичного статусу, невизначеність відповідальності авторського колективу», оскільки послання, яке зачитував В. Ющенко та текст, який роздавався депутатам – це були різні речі. Тобто допускалася вільна форма подачі матеріалів послань, про що свідчить і міжнародний досвід – послання президентів США ґрунтуються на експертних доповідях, проте схему виступу обирає президент особисто. Це ж саме відбулося і в посланні 2006 року.

2. Я. Берназюк – також досліджував юридичний статус послань президентів, визначаючи їх як офіційні акти глави держави [Берназюк, 2010]. На його думку та думку експертів Національного інституту стратегічних досліджень послання «набули сталого інституційного оформлення, перетворилися на ключові інструменти комунікаційної практики глав держав і центральні елементи стратегічної комунікації суспільств». Цитуючи статтю 12 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» президент України, звертаючись з щорічним посланням «пропонує визначення та коригування з урахуванням становища України засад її внутрішньої і зовнішньої політики». Отже, головним призначенням послань Президента є визначення національних орієнтирів та загальної стратегії розвитку держави. Тому вибір послань президента як первинного джерела для тестування контент-аналізу для визначення основних напрямків державної політики є очевидним та логічним для нас. Також Берназюк аналізує роботи своїх колег, детально розбираючи різні визначення ролі послань в житті держави. Наприклад, цікавим є ще одне визначення послань - «це програма співпраці всіх гілок державної влади, річна програма мінімум по

зміцненню конституційного ладу, внутрішньої і зовнішньої політики, програма законодавчих ініціатив президента по зміцненню правової держави» [Радченко, 2000: с.69].

Окрім Жиляєва та Берназюка дослідженням послань президентів займалися й інші вітчизняні науковці, наприклад, Д. Белов, Ф. Бурчак, О. Ковріга, Д. Мазур, Т. Мосенцева, С. Сас, М. Теплюк, В. Цоклан, С. Чуніхіна. Проте, рівень вивченості даної теми все ще знаходиться на описовому рівні і потребує додаткових, більш глибоких вивчень з боку правознавців.

Висновки до розділу I

Ми розглянули рівень вивченості теми послань президентів, порівняли висновки зарубіжних досліджень та визначили правовий статус послань як актів глави держави. Також порівняли різні методи та методики дослідження політичного дискурсу. Багато із них мають практичний потенціал для використання в нашому дослідженні, проте мають і свої обмеження. Проте нашою метою є перевірка евристичного потенціалу саме методу контент-аналізу. І по його потенціалу, по можливості отримати такі дані, що можна буде, в тому числі, порівняти з попереднім нашими дослідженням можна стверджувати, що саме контент-аналіз якнайкраще підходить для вивчення політичного дискурсу.

Отже, послання президента – це «звернення глави держави до народу або до парламенту, в якому викладено його позицію з основних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики або інформацію про важливі рішення, прийняті ним відповідно до його конституційних повноважень» [Батанов, 2002].

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРИКЛАДІ ПОСЛАНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ

1.1. Програма дослідження

Методологічний розділ

Актуальність. Питання пошуку правильного шляху розвитку України, безумовно, є одним з найактуальніших в українському політикумі. Ще з часу проголошення незалежності, коли був проголошений курс на європейську інтеграцію, як політичну так і економічну ми пожинаємо плоди необдуманості, або ж неорганізованості української політики. Єдиним, що здатне забезпечити цю організованість та одновекторність державної політики є комунікація всієї вертикалі та горизонталі влади. Окрім комунікації між владними структурами, наприклад, центром і регіонами, законодавчими та виконавчими органами не менш важливою є комунікація з народом, тобто тим суб'єктом, що якраз і є джерелом влади згідно Конституції України.

Саме розрив комунікації між владою та народом практично в кожній кризовій ситуації стає дестабілізаційним чинником. Тут прикладом може бути і економічний занепад 90-х років, і Майдан 2004, і економічна криза 2008, і Євромайдан 2013-2014 року. Навіть у випадку ідеально налагодженої роботи вертикалі і горизонталі влади, при ефективному прийнятті правильних рішень допускається найгірша помилка відсутності адекватної комунікації. Потрібно не забувати про те, що кожне прийняте рішення впливає не на абстрактну «Україну», а на її жителів. Створюючи гру, наприклад, монополію, до неї має бути створені детальні, повні та однозначні правила гри. І саме цим «правил гри» не розуміє ані народ, ані вертикаль влади, що погрузла у внутрішніх конфліктах. Отже, будь яка неоднозначність у відносинах з владою і народом, (або з керівництвом і підлеглими) буде розтлумачена не на користь влади.

Проголошення щорічних послань Президента до Верховної Ради та народу України є якраз одним із ключових каналів комунікації. Ми знаємо з теорії дискурсу, що політичні звернення, особливо такого жанру, як послання

президента – ключової особи держави у прийнятті законодавчих рішень, носять величезну цінність для широкого кола дослідників: лінгвістів, політологів, економістів, журналістів, істориків, соціологів і т.д. Конкретно у нашому випадку дані послання розглядаються як джерело напрямків державної політики. В статті 106 пункту 2 Конституції України вказано, що президент звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України [Конституція України: стаття 106 пункт 2]. Формально ці звернення не є законодавчими актами чи ініціативами, але вони слугують дорожньою картою, планом дій на найближче майбутнє. Як мінімум послання є виявом публічної позиції президента.

Отже, дослідження напрямків державної політики президентських послань високою мірою співвідноситься із реальними напрямками державної політики, оскільки послання спрямовані в першу чергу до парламенту (саме з трибуни Верховної Ради це послання і проголошується). Сам факт здійснення такої комунікації між президентом та депутатами Верховної Ради здійснює односторонній вплив на депутатів, оскільки обговорення і дебати на тему послань не передбачені, тобто президент коригує вектор діяльності депутатів на свою користь. Але слід зазначити, що проголошення напрямку не означає фактичний рух по ньому і причиною цьому найчастіше слугують конфлікти між гілками влади та/або суспільними полюсами. В нашому дослідженні такі конфлікти знаходять свій емпіричний вимір і будуть відповідним чином проаналізовані з «суміжними» категоріями.

Мета дослідження – виявити напрямки державної політики в посланнях президентів, їх структуру; визначити складність послань та їх структуру; визначити цільову аудиторію послань, проаналізувавши ключові категорії та легкість сприйняття тексту.

Об’єкт дослідження – щорічні послання президента України до Верховної Ради та народу України.

Предмет дослідження – напрями державної політики, які декларують президенти в своїх посланнях, інтенсивність напрямів державної політики як всередині одного об'єкту аналізу, так і в порівнянні з іншими.

Емпіричний об'єкт аналізу: офіційні щорічні послання президентів України до Верховної Ради та народу України з частиною «прямої мови» президента.

Завдання дослідження

Основне:

1. Визначити основні напрями державної політики.

Часткові:

- 1.1. Встановити співвідношення важливості напрямів державної політики в посланнях.
- 1.2. Визначити пріоритетність уваги до соціальних інститутів держави.
- 1.3. Визначити структуру напрямків державної політики в межах політичного інституту (сфери).
- 1.4. Визначити структуру напрямків державної політики в межах економічного інституту (сфери).
- 1.5. Визначити структуру напрямків державної політики в межах соціального інституту (сфери).
- 1.6. Визначити структуру напрямків державної політики в межах духовного інституту (сфери).

Основне:

2. Визначити зовнішньо- та внутрішньополітичну орієнтацію послань.

Часткові:

- 2.1. Визначити співвідношення внутрішньої та зовнішньої політики президентів у посланнях.
- 2.2. Порівняти частку внутрішньої та зовнішньої політики у новорічних привітаннях президентів та щорічних послань.

2.3. Порівняти частки економічної, соціальної, політичної, духовної сфери послань та новорічних привітань.

Основне:

3. Визначити рівень формалізованості послань

Часткові:

3.1. Визначити частку напрямків, на які впливає законодавча влада і президент в тому числі.

3.2. Визначити вплив об'єму послання на категоріальну структуру тексту.

3.3. Визначити, чи існує залежність між обсягом послання та кількістю використаних у ньому категорій.

3.4. Визначити легкість сприйняття текстів послань.

3.5. Визначити структуру семантичного ядра послань.

Основні поняття: політика внутрішня, політика зовнішня, політична, економічна, соціальна сфери, соціальний інститут, послання президента, легкість сприйняття тексту, семантичне ядро.

Інтерпретація основних понять

Теоретична інтерпретація:

Внутрішня політика – сукупність напрямів діяльності держави, її структур та інститутів, а також суспільних інститутів, спрямована на збереження або реформування існуючого суспільного і державного ладу, регулювання суспільного життя.

Зовнішня політика – діяльність держави на міжнародній арені, яка регулює відносини з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності: державами, зарубіжними партіями та іншими громадськими організаціями, всесвітніми і регіональними міжнародними організаціями.

Політична сфера – відносно самостійний напрямок політики, діяльність якого забезпечує злагоджене функціонування органів державної влади,

підтримку населення держави, перерозподіл ресурсів та діяльність, що забезпечує територіальну цілісність держави.

Економічна сфера – напрямок державної політики, що забезпечує грошові надходження в бюджет, визначає їх структуру та джерела, правила функціонування банківських та інших фінансових установ, а також здійснює виробництво товарів та послуг.

Соціальна сфера – напрям державної політики, що покликаний забезпечувати соціальну справедливість населення.

Духовна сфера – напрям державної політики, що впливає на культурну ідентичність населення держави, пропагує норми та цінності.

Соціальний інститут – набір правил функціонування та поведінки в певній суспільно важливій сфері життя.

Послання президента – звернення глави держави до народу або до Парламенту, в якому викладається позиція Президента щодо напрямків внутрішньої та зовнішньої політики, а також щодо суспільно важливих подій.

Легкість сприйняття тексту – поняття, що характеризує ступінь сприйняття інформації, зазвичай, в текстовій формі. Обчислюється на основі кількох параметрів: довжини речень, кількості складів, довжини слів, частоти повторення слів, наявності складно-підлеглих оборотів, частці канцеляризмів, «води» і т.д.

Семантичне ядро – сукупність найбільш вживаних слів (і фраз) у тексті чи частині тексту. Обчислюється як співвідношення кількості повторень слів до кількості всіх слів у тексті.

Емпірична інтерпретація:

Внутрішня політика – подія, припущення, результат, діяльність або її планування в сфері організації державної політики щодо різних сфер життєдіяльності членів суспільства. Може бути виражена в парі з будь-якою категорією, але найчастіше з назвами суб'єктів внутрішнього адміністративного устрою, державних органів, назв міністерств, гілок влади та, найчастіше, прямо

впливає на соціально-економічний стан населення. Категорії з характеристиками внутрішньої політики в більшості випадків не мають прямої вказівки, що цей напрямок діяльності є суто внутрішнім – це, швидше, само собою розуміється, тому, внутрішня політика – всі категорії, у яких немає ознак зовнішньої політики, які визначити простіше.

Зовнішня політика – подія, припущення, результат, діяльність або її планування в сфері організації державної політики щодо різних сфер життєдіяльності членів суспільства. Може бути виражена в парі з будь-якою категорією, але найчастіше з назвами міжнародних організацій та політичних діячів, лідерів інших країн, територій та подій результати яких зачіпають як Україну, так і інші держави. Напрямок політики не є окремою категорією, це лише характеристика сфери діяльності держави, яка може зачіпати, впливати або залежати від суб'єктів, що знаходяться поза межами впливу України.

Політична сфера – сукупність державно-політичних напрямів, що включає напрям реформування державних інституцій, захист територіальної цілісності, регіональний розвиток, а також заходи, що забезпечують стабільність держави.

Економічна сфера – сукупність економічно-промислових напрямів, що забезпечує виробництво товарів та послуг, продуктів харчування, перерозподіл ресурсів через податкову систему, та створення сприятливих інфраструктурних та бюрократичних умов для ведення бізнесу та проживання.

Соціальна сфера – сукупність соціальних напрямів, що забезпечують соціальний захист, перерозподіл ресурсів через підтримку вразливих груп населення, охорону здоров'я та навколишнього середовища, а також створення умов для сприятливої демографічної ситуації.

Духовна сфера – сукупність культурно-освітніх напрямків, що впливають на формування національної ідентичності, ціннісної орієнтації (ідеології), ставлення до традицій, релігії та до інших народів та етносів, а також на освітній рівень населення.

Соціальні інститути – сукупність напрямків державної політики, що орієнтовані безпосередньо на захист та підвищення рівня життя кожної групи населення: працюючих (мінімальна оплата праці), безробітного (допомога по безробіттю), пенсіонера (мінімальні пенсії і вчасна їх виплата), інваліда (створення інклюзивних умов та мінімальна пенсія), багатодітної сім'ї (фінансова допомога при народженні та пільги) і т.д.

Послання президента – виголошення офіційної позиції президента щодо актуальних напрямків державної політики, що обов'язково включає опис політичного та економічного становища в державі, а також пропоновані шляхи їх покращення. Всього в Україні проголошено 17 офіційних структурованих щорічних президентських послань Верховній раді та народу України.

Легкість сприйняття тексту – співвідношення кількості символів до кількості слів, кількість повторів тексту та рівень «води» в текстах як показник професійно-технічної складності текстів, як індикатор цільової аудиторії послань та як показник ступеню формалізованості послань.

Семантичне ядро – сукупність десяти найпопулярніших (у відсотковому співвідношенні) слів-носіїв напрямків державної політики, найчастіше – іменники та похідні від них, що означають інституцію державної влади (уряд), економічного (ВВП), духовного (нація) чи суспільного життя (народ).

Гіпотези:

Гіпотеза-основа:

1. Напрямки державної політики президентів різні.

Гіпотези-наслідки:

- 1.1 З огляду на жанр послань в них переважають категорії політичного напрямку.
- 1.2 У політичній сфері переважає реформаційно-трансформаційний напрямок.
- 1.3 У соціальній сфері переважає напрямок соціально-економічного добробуту.

1.4 У економічній сфері переважає напрямок економіки та промисловості.

1.5 У духовній сфері переважає культурно-ідеологічний напрямок.

Гіпотеза-основа:

2. В посланнях внутрішня політика переважає над зовнішньою.

Гіпотези-наслідки:

2.1 Частка внутрішньої орієнтації переважає у всіх президентів.

2.2 Співвідношення внутрішньої і зовнішньої політики президентів у новорічних привітаннях та посланнях однакове.

2.3 Співвідношення економічного та політичного напрямку президентів у новорічних привітаннях та посланнях однакове.

Гіпотеза-основа:

3. Послання носять формалізований характер.

Гіпотези-наслідки:

3.1 У посланнях переважають напрямки у сфері відповідальності законодавчої влади – економіка та політика.

3.2 Чим більший текст послання – тим більше категорій соціального та духовного напрямків.

3.3 Кількість категорій прямо пропорційна об'єму послання.

3.4 Легкість сприйняття тексту у посланнях з кожним роком зростає.

3.5 В семантичних ядрах привітань переважають категорії економіки.

Методичний розділ

Обґрунтування вибору стратегічного плану дослідження:

Згідно цілей нашого дослідження доречним використання аналітичного плану дослідження, проте, зважаючи на відсутність аналогічних вітчизняних досліджень деякі моменти аналізу будуть носити виключно описовий характер. Також, якщо зібрані нами дані будуть мати достатньо кореляційних зв'язків для побудови причинно-наслідкових зв'язків, ми спробуємо проаналізувати і їх.

Тобто ми маємо аналітичний стратегічний план із включеннями описового та експериментального плану.

Визначення методу дослідження:

Президентські послання характеризуються достатньою формалізованістю для проведення кількісного аналізу. Проте, лише кількісний контент-аналіз не в змозі повністю виконати наші завдання, тому він буде доповнений якісним аналізом. Якісний аналіз також доречно використовувати при врахуванні контекстів та впливу особистості. А це дасть нам додаткові дані для аналізу та допоможе виділити такі змінні, як контекст та особистість президента. Використання інших методів, що теоретично можуть бути придатні для виконання наших завдань, може бути доречним, але зробить неможливим порівняння послань та новорічних привітань, що значно обмежить дослідницький потенціал роботи.

Обґрунтування вибірки: президентські щорічні послання Верховній Раді та народу України за всі роки, починаючи з 1998. Проте, відсутні послання в роки виборів президентів у 2005, 2014 та 2019, а також у 2007 році Президент Ющенко не виступав з посланням. Президент Зеленський в 2020 щорічне послання ще не проголошував. Але є надія, що таке послання буде проголошене протягом року, про що свідчить Розпорядження президента України №275/2020-рп «Про підготовку проекту щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України» [Розпорядження Президента України, 2019]. Варто зазначити, що послання президента проголошувались і до 1998 року, проте вони не мали чіткого законного статусу і носили вільний характер, що робить їх неприйнятними для порівняння з посланнями після 1998 року. З цієї ж причини до вибірки не потрапили позачергові послання. До уваги бралися лише текстові розшифровки послань, а саме – вступне слово Президента (яке відсутнє у посланні 2014 року, підготовленому Інститутом стратегічних досліджень, наприклад), оскільки інші

розділи носили технічний, статистичний характер річного звіту за минулий рік, що не несе корисної інформації для виконання завдань нашого дослідження.

Одиниця фіксації: слова та словосполучення, що містять означення напрямків державної політики.

Одиниці рахунку: частота появи категорій аналізу, приналежність категорій до сфер (інститутів), приналежність категорій до зовнішньої політики, середня довжина речень та слів, питома частка канцеляризмів.

Одиниці аналізу: перелік ключових слів, за якими буде здійснюватися пошук і підрахунок категорій для визначення напрямку державної політики.

Категорії аналізу:

<i>Категорії</i>	<i>Субкатегорії</i>
Економічна сфера	Агропромисловість
	Економіка/промисловість
	Енергетика
	Інфраструктура
	Фіскально-бюджетна
Соціальна сфера	Молоді/демографічна
	Рівень життя/соціальний захист
	Захист прав/правоохоронна
	Інформаційної відкритості/демократії
	Охорона здоров'я/екологія/спорт
	У справах ветеранів
Політична сфера	Реформаційно-політична
	Армія та захист суверенітету
	Регіональна/децентралізаційна
	Стабілізаційна/антикризова

Духовна сфера	Культурно-ідеологічна
	Освіта та наука/технології
Зовнішня політика	
Внутрішня політика	

Пояснення категорій аналізу:

Оскільки дослідження носить кількісно-якісний характер, то потрібно деталізувати значення категорій, щоб уникнути логічних питань про рівень достовірності дослідження.

Економічна сфера – включає поняття або назви інституційних структур, а також збірних означень типу «ріст економіки». Детальніше:

- Агропромисловість – поняття та означення, що характеризують становище агро-промислового комплексу (АПК), або суміжні напрямки діяльності, що за своїм результатом впливають на стан АПК, наприклад, розвиток села, зняття мораторію на продаж земель, посухи, експорт зерна, соняшника і т.д.

- Економіка/промисловість – сюди найчастіше відносяться згадування економічного становища без його прив'язки до населення, а також поняття що характеризують функціонування чи становище підприємств, такі як: створення робочих місць, підприємств, розвиток малого та середнього бізнесу, виробництво будь-яких товарів та послуг.

- Енергетика – поняття що характеризують енергоресурси (газ, нафта, електрика), становище енерготранспортної системи (наприклад, кризове), чи становище економіки окремих галузей з високою енергоємністю, що робить їх нерентабельними при високій ціні на енергоресурси, а також становище підприємств, що займаються транспортуванням або виробленням енергоресурсів, наприклад, «збитковість НАК «Нафтогаз».

- Інфраструктура – на відміну від поняття промисловості, тут мова йде про об'єкти суспільного призначення, такі як дороги, школи, лікарні, парки, становище залізниці та водного транспорту, об'єкти з обслуговування населення (адміністративні будівлі, ЦНАПи і т.д.)

- Фіскально-бюджетний напрямок – найчастіше, це все що стосується бюджету України та факторів, що впливають на його поповнення, наприклад, НБУ, податкова реформа (і все зі згадуванням податків), тіньовий сектор економіки, реформа митниці, міжнародні кредити, кредити населенню, курси валют, дефіцит бюджету і т.д.

Соціальна сфера – тобто те, що безпосередньо впливає на рівень життя населення, тобто такі категорії вживаються виключно з прив'язкою до соціального становища. Детальніше:

- Демографічна/молодіжна – описує становище держави в демографічному плані, або вказує на кризове явище, причиною якого є демографічна ситуація; сюди також відноситься все, що стосується створення і підтримки сімей та заходи, направлені на підняття якості життя молоді.

- Рівень життя/соціальний захист – будь-який опис становища пересічного громадянина, а також пільги, мінімальна зарплатня і соціальна допомога (пенсія, допомога безробітним і т.д.), тобто те, що на це становище впливають.

- Захист прав/правоохорона – мова йде про безпеку громадян і захист їх конституційних прав, тобто сюди входять органи виконавчої та судової влади, їх становище, це можуть бути категорії, наприклад, рівень злочинності, корупція, нечесні суди, реформа поліції, тероризм в окремих випадках і т.д.

- Інформаційної відкритості/демократії – це категорія цінностей і найчастіше сюди відносяться саме категорії, які вказують на чесність та відкритість влади, або на бажання створити таке середовище; також цінності демократії, які часто згадуються в зв'язку з орієнтацією на культуру Старого світу та США.

- Охорони здоров'я/екології – становище сфери охорони здоров'я або екології, плани щодо покращення їх функціонування і т.д. Ці два поняття об'єднані з прагматичних причин: вони згадуються дуже рідко, але при цьому

часто згадуються у взаємозв'язку, а також екологія безпосередньо впливає на рівень здоров'я.

- У справах ветеранів – малопопулярна категорія, яка стосується соціальної підтримки людей та сімей цих людей, що були задіяні у військових конфліктах, або постраждали, виконуючи свій конституційний обов'язок. Ця категорія введена для того, щоб побачити співвідношення допомоги ветеранам та звичайного соціального захисту після 2014 року, але знайшла своє вираження і в інші роки, наприклад, миротворчі місії ООН 2000-х років.

Політична сфера – поняття, що характеризує політику, як інститут держави, його відносини та становище, плани на майбутнє. Детальніше:

- Реформаційно-політичний напрямок – сюди відносяться поняття, що описують плани реформи або становища реформ інших сфер, але найчастіше політичної; також сюди відносяться згадування органів законодавчої (Верховна рада) та виконавчої влади (Президент, Кабінет Міністрів України).

- Армія та захист суверенітету – має дуже широкий спектр категорій, що сюди відносяться, оскільки, якщо у випадку армії ми маємо опис її становища та становища військово-промислового комплексу, то захист суверенітету може бути виражений і у економічній сфері (наприклад, торгова війна з Росією), і у соціальній (загроза демократії), і духовній (розділення населення за мовною та регіональною ознакою), і, само собою, в регіональних кризах і конфліктах, що можуть загрожувати цілісності держави.

- Регіональна/децентралізаційна – це політика, направлена на розвиток регіонів, найчастіше категорії згадуються в контексті адміністративної реформи та фінансовому становищі регіонів.

- Стабілізаційна/антикризова – парна категорія, після або до якої найчастіше йде опис стану іншого напрямку державної політики, наприклад, економічна криза, конфлікт на сході України, незадовільний рівень пенсійного забезпечення, а також заходи, направлені на вихід або уникнення кризового

стану, наприклад, «необхідно провести податкову реформу для уникнення критичного дефіциту бюджету» і т.д.

Духовна сфера – напрямки політики, що описують не стан фізичних речей, а абстрактних, які здобуваються досвідом або ціленаправленим навчанням, перебудовою світоглядних координат. Детальніше:

- **Культурно-ідеологічна/релігійна** – стосується переважно світоглядних координат і вживається з поняттями, що характеризують будь-які культурно-історичні здобутки, віру та її цінності, чи бажання консолідації народу, або розділення за якоюсь ознакою, наприклад, у Ющенка це категорії нації, у Порошенка віри, у Кучми – сімейні цінності.

- **Освіта та наука/технології** – це опис планів по реформуванню системи освіти (середньої, вищої), категорії підтримки науки, або опису становища освіти та науки; технології – це практична реалізація (або її плани) наукових здобутків у вигляді сучасних технологій, наприклад, що підвищують ефективність виробництва, чи зменшують енергоємність, чи відповідність високим екологічним стандартам.

1.2. Аналіз результатів дослідження

Варто зазначити, що аналіз досліджень почався ще під час першого огляду текстів послань президентів України. А під час кодування максимально враховувався контекст категорій. На жаль, ідеально визначити приналежність категорії до напрямку політики вдавалося не завжди, тому допускається незначна похибка результатів аналізу. Але, враховуючи якісну специфіку дослідження, це вважається абсолютно припустимим.

Під час аналізу я буду посилаючись на попередню кваліфікаційну роботу на тему «Застосування контент-аналізу в дослідженнях промов президентів (на прикладі новорічних привітань)» [Артюх, 2018], а саме на результати аналізу категорій внутрішньої та зовнішньої політики, категорії «економіки» та «конфлікту». Враховуючи дещо різні критерії відношення до цих категорій та різну специфіку текстів дані порівняння будуть носити характер обґрунтованих припущень, а не стверджень.

Для початку аналізу потрібно згадати в яких умовах, як зовнішніх так і внутрішніх перебували президенти протягом своєї каденції, а також взагалі пригадати їх досягнення та поразки, оскільки це може впливати на структуру послань та напрямки державної політики. Також важливо враховувати контекст, який може дати набагато глибшу інформацію про послання до Верховної Ради як жанр політичного дискурсу та впливу на державну політику.

Л. Кучма – другий президент, який займав посаду аж 11 років (1994-2005). Він займався політикою «багатовекторності», яку заклав Кравчук, «часто спілкувався з Кремлем, але рухав країну до Євросоюзу та НАТО», хоч і йшов на вибори з гаслами зближення з Росією та надання російській мові офіційного статусу, тобто загалом проросійськими. Найважливіші досягнення: вихід з кризи та економічний ріст; внутрішня стабільність в цілому; прийняття Конституції та запровадження національної валюти в 1996 році; спрощення системи оподаткування малого бізнесу, яка досі діє; аграрна реформа; розвиток міжнародних дружніх відносин з країнами-членами СНД та Заходом. Проте,

реформи, які проводив Кучма не були доведені до кінця, почалися проявлятися негативні наслідки приватизації, яка відбулася на користь близьких до Кучми людей; у 2000 році відбувся «касетний скандал», пов'язаний зі вбивством журналіста, а політичні опоненти опублікували записи, в яких нібито Л. Кучма був замішаний у цьому, почалися протести та сутички протестуючих з правоохоронними органами; почалися політичні конфлікти, особливо у Верховній Раді, над якою у Кучми не було контролю; відновлення цензури; конфлікт зовнішній, який почався після обрання президентом Росії В. Путіна та його посяганнями на острів Тузла, при якому Захід промовчав і лише Китай засудив дії Росії. І тоді Л. Кучма зробив для себе висновок, який є актуальним і досі: «Нікому у світі Україна не потрібна. Розраховувати ми можемо тільки на себе. Тільки сильна і дієздатна держава спроможна захистити територіальну цілісність і суверенітет країни» [Рудич, 2017: с. 9-11].

В. Ющенко – третій президент України (2005-2010рр.), який прийшов до влади на фоні революції та низки неоднозначних подій, що сталися під час протистояння з провладними силами, які представляв В. Янукович. Ющенко мав протидіяти низці викликів: 1) браку національної єдності, що виявлялось у протистоянні російської та української культур, церковному розломі і різному баченні громадськістю геополітичного розвитку, 2) нерозвиненості демократичних інститутів, автократичному характері організації політичних партій і маргінальному становищу неурядових громадських організацій, 3) зростанню російського імперіалізму, що провокував внутрішньополітичні конфлікти в Україні, 4) тотальній корумпованості державних інститутів та економіки [Рудич, 2017: с. 11-14]. В. Ющенко займав активну проєвропейську позицію та прагнув відміни візового режиму з ЄС, при цьому його ставлення до Росії було швидше негативним, але не яскраво-вираженим. Уряд, за президентства Ющенко, показав свою нездатність відповідати на виклики сучасного світу, наслідком чого став сильний удар по національній економіці через Світову фінансову кризу 2008 року, але при цьому свобода слова значно

зросла, про що свідчить індекс свободи преси «Журналістів без кордонів» [Reporters without borders], проте цього ж про економічну свободу [Index of economic freedom] сказати не можна, оскільки вона лише падала за президентства В. Ющенко, тому що позитивні тенденції закладені Кучмою не були розвинуті. Також слід згадати про «газовий конфлікт» з Росією та й взагалі напружені відносини з нею. І не слід забувати про діяльність у військовій сфері - зменшено термін строкової служби з 2-х років до 1-го, а також взятий курс на створення контрактної армії.

В. Янукович – четвертий президент, який займав свою посаду у 2010-2014 роки та був усуненим від виконання обов'язків Верховною Радою. Фокус внутрішньої політики він ставив на соціальних стандартах та економічній стабільності, позиціонував себе як президента, що представляє інтереси України, і тому притримувався поміркованої позиції у зовнішніх відносинах. За його президентства значно покращилися стосунки з Росією та було майже досягнене підписання угоди про асоціацію з ЄС, тобто до 2013 року уряд робив кроки до її підписання, але відклав його через «невідповідність національним інтересам». Соціально-економічне та політичне становище характеризувалося стабільністю, значні конфлікти були відсутні; свобода слова дещо погіршилися, а економічна свобода залишалася на одному стабільному рівні, хоч і дещо нижчою ніж у попередника, як свідчать ті ж рейтинги, згадані вище. Янукович також довів до кінця реформу армії з переведенням її на контрактну основу та відміну строкового призову, але реформа була відмінена наступним президентом, так і не встигнувши запрацювати. Тим не менше увага оборонній сфері майже не приділялася та знаходилась фактично у стані стагнації. Щодо енергетичної політики, то Янукович домогся покращення умов постачання російського газу зі значним зменшенням його ціни. Отже, діяльність Януковича була невиразною. Лише діяльність у сфері соціальних стандартів чітко простежується через підтримання стабільності та відсутність «стресів» для вразливих груп населення України.

П. Порошенко – п'ятий президент України, який зайняв посаду літом 2014 року, коли держава знаходилася у стані найглибшої за часи незалежності політичної, економічної та соціальної кризи, спричиненої «попередньою владою» та Росією, яка окупувала Крим та розпочала активні бойові дії на Донбасі. Отже, першочерговими кроками Порошенка стало посилення обороноздатності, стабілізація економіки, встановлення енергонезалежності та зближення з ЄС – і це все відбулося, але лише зі слів самого Порошенка. Також помітною була політика реформування правової системи, боротьба з корупцією, але реальність показала, що в цій сфері ситуація навпаки значно погіршилася. З ідеями реформування Порошенко виступав лише у перші роки, коли назначалися прогресивні міністри та робились правильні кроки в бік якісного реформування всіх сфер життя держави, але після 2015 року відбулося повернення до старих стандартів, прогресивні політики або були звільнені примусово, або пішли самі через тиск, який чинила верхівка влади на чолі з президентом. В останні роки значно погіршилася свобода слова та помітно знизилася економічна свобода для широких верств населення, в першу чергу через інфляцію, яка без збалансування значно знизила рівень життя.

В. Зеленський – шостий президент України, обраний в квітні 2019 року обійшовши П. Порошенка у другому турі з 73% голосами. Прийшов до влади у відносно спокійний для України час, а через три місяці здобув монобільшість у Верховній Раді, що сталось вперше в історії України. Веде політику інформаційної відкритості, проте, щорічного послання ні В. Зеленський, ні П. Порошенко в 2019 році не робили, що є наслідком зсування термінів проголошення послання з березня на вересень – час, коли новообраний президент тільки отримав владу і не має змоги вчасно підготувати послання. Тому в аналізі послань В. Зеленського не буде, але описати соціально-політичний стан кінця каденції П. Порошенка та причини відсутності послання В. Зеленського варто.

Перша гіпотеза, яку ми будемо перевіряти звучить як 1.1 «З огляду на жанр послань в них переважають категорії політичного напрямку». Для

перевірки даної гіпотези ми вивели графік 1.11 та 1.12 (всі графіки, що будуть розглядатися в даному розділі можна знайти в Додатку В). Графік 1.11 за роками показує структуру президентських послань за сферами напрямків і в цілому підтверджує нашу гіпотезу. Лише в 2002 році в посланні президента Л. Кучми дещо переважає соціальна сфера (лише на 3%), що є не значним, щоб заперечити висунуте припущення. Також в 2013 році частка економічної та соціальної сфери лише на 1,1% нижче ніж політичної сфери, що, по суті, є в межах похибки. У всі інші роки президентських послань частка політичного напрямку суттєво переважає над іншими напрямками.

Проте, лише перевірка гіпотези обмежує інформацію, яку ми можемо отримати з графіку 1.11, оскільки в ньому є ще декілька умовних аномалій, а саме: 1) 2000 рік – найвища за історію послань частка політичного напрямку, що призвела до падіння часток соціальної та економічної сфер, проте духовна сфера при цьому виросла, тому тут можна припустити, що президент Кучма в 2000 році ставив першим пріоритетом політику, бо саме від неї залежить успішність чи безуспішність в економіці, соціальному та духовному житті народу. Для Кучми вирішення проблем та консолідація законодавчої гілки влади були ключовими в його посланні, а саме послання носить назву «Україна: поступ у XXI століття», що робить його не просто посланням-аналізом минулого року, а й потужним джерелом інформації на діяльність наступних років його президентства; 2) 2006 рік – перше послання новообраного президента В. Ющенка, яке відрізняється не лише за структурою напрямків політики, а й за жанром, оскільки, в порівнянні з посланнями будь-яких інших років, воно відрізняється вільною структурою, емоційністю та переважанням образних категорій; 3) 2009 рік – передвиборчий рік також вносить свої корективи в структуру президентських послань, не винятком стало останнє перед виборами послання В. Ющенка, яке змінило співвідношення соціального та політичного напрямку, проте причина цього лежить не лише в підготовці до виборів, а й в кризі 2008-2009 років, оскільки політичний напрямок збільшився за рахунок антикризового піднапряму, який

найбільш негативно вплинув саме на якість життя; , 4) 2013 рік – досить дивною є структура напрямку державної політики для фактично останнього року президенства В. Януковича, опублікованому в червні, тобто ще до початку активних демонстрацій за євро асоціацію, при цьому частки економічного, соціального та політичного напрямку практично однакові, а духовний напрямок знаходиться на рівні трохи нижче середнього.

Окремо варто додати про духовний напрямок державної політики – тобто все те, що направлене на зміну ставлення суспільства до тих чи інших речей, наприклад, до історії і національних героїв. Найбільший рівень духовного напрямку спостерігається у посланнях Ющенка, що корелює з реальним стрімким розвитком національної ідеї та підняттям духу народу, що по суті є одним з ключових досягнень Ющенка в історії України.

Логічним продовженням першої гіпотези стає друга 1.2. «У посланнях президентів переважає реформаційний напрямок державної політики.» При цьому порівняння здійснюється лише між чотирьома категоріями політичного напрямку державної політики. Графік 1.21 не дає однозначної відповіді на це питання, оскільки є відхилення як по рокам, так і по президентам, тому розглянемо детальніше дані за кожен рік. Підтверджують гіпотезу 9 з 17 проаналізованих текстів. Абсолютно не підтверджують гіпотезу послання президента Порошенка, у якого у трьох з чотирьох випадків переважає напрямок Армії та Захисту суверенітету. І лише у 2016 році на перше місце вийшов Антикризовий напрямок. Звертаючись до контексту, саме питання захисту суверенітету та підтримки армії для опору агресору на сході були ключовими перші два роки каденції президента Порошенка, а 2016 рік став відносно спокійним в плані конфлікту, який почав заморожуватись. Як бачимо, на графіку є ще кілька аномалій: президенти Ющенко та Кучма по два рази на перше місце по пріоритетах ставили Стабілізаційний напрямок державної політики. З чим це пов'язано? Насамперед з реальною суспільно-політичною ситуацією в Україні. 1998 рік був роком реформ, проте не реформи стояли на першому місці, оскільки

Україна знаходилась в стані пострадянської економічної депресії аж до 2000-х років, тому владу цікавило в першу чергу зупинення кризи, а не здійснення реформ. Хоча це не означає, що реформи не були в пріоритеті, оскільки саме завдяки реформам вдалося стабілізувати ситуацію. Якби наш аналіз носив суто кількісний аналіз, то значна частина антикризових категорій була б розпорошена по іншим напрямкам, але лише враховуючи контекст ми розуміємо кінцеву мету даних реформ. Наприклад, реформа пенсійної системи в рік критичного дефіциту бюджету – це антикризовий захід, а зміна структури нарахування пенсій для більшої справедливості пенсійних виплат – це просто реформа. У 2002 році почали набирати оберти «антикучмівські» виступи одночасно з уповільненням реформ через конфлікти між гілками влади. 2006 рік для Ющенка навряд чи був успішний через низку причин: політичні конфлікти між гілками влади, початок проблем у відносинах з Російською Федерацією, відсутність реформ, культурно-ідеологічний напрямок державної політики, що виражається в нашому випадку у рості питомої ваги напрямку Армії та Захисту суверенітету. Окрім цього, послання Ющенка 2006 року за своїми жанровими характеристиками сильно відрізняється від послань попередніх і наступних років. Президент Ющенко найбільше уваги приділяв ідейно-культурному становищі України, а його послання замість звіту з елементами плану на майбутнє носило характер есе, навіть назва «Нація, до якої ми належимо: погляд з історичної перспективи» про це свідчить.

Що ще може допомогти нам підтвердити гіпотезу 1.2 – це лінія тренду в графіку 1.21, яка чітко показує домінування реформаційно-політичного напрямку в усі роки, окрім 1998 та 2000. А також графік 1.22, в якому відображені середні частки напрямків політики кожного з президентів. Даний графік ще більше йде в розріз з нашим твердженням про домінування реформаційного напрямку державної політики, проте навіть за таких даних реформаційно-трансформаційний напрямок є переважно домінуючим, поступаючись у Ющенка Стабілізаційному напрямку та у Порошенка напрямку захисту суверенітету. Цікавим також є

схожість структури послань Л. Кучми та В. Януковича, яких при цьому прийнято відносити умовно до проросійських президентів, при тому що умовно проукраїнський В. Ющенко та П. Порошенко мають абсолютно різні структури політичних напрямків діяльності. Тому, з огляду на такі дані ми вивели середнє значення кожного з напрямків за всі 17 послань і отримали такі дані: 38,4% реформаційно-політичний напрямок, 32% стабілізаційно-антикризовий напрямок, 21,9% армія та захист суверенітету та 7,7% регіонально-децентралізаційний.

Отже, з огляду на суперечливі дані, а саме 6 з 17 підтверджень при аналізі послань за роками, 2 з 4 підтвердження за президентами та підтвердженням за сумою середніх значень можна зробити висновок, що гіпотеза в цілому підтверджена.

Гіпотеза 1.3 «У соціальній сфері переважає напрямок соціально-економічного добробуту». Індикатором соціально-економічної сфери слугує категорія рівня життя/соціального захисту, оскільки саме в цьому контексті «соціально-економічне становище» зазвичай і вживається. Спочатку розглянемо Графік 1.31 про структуру напрямку соціальної політики за роками. Тут дійсно переважає напрямок рівня життя та соціального захисту, про що свідчить і найбільше середнє – 33,8%. Отже вже можна в цілому підтвердити гіпотезу, але, необхідно розглянути окремі випадки і виявити тенденції. У 1998 році послання Л. Кучми в соціально-економічному напрямку на відміну від його інших послань мало переважаючу частку правоохороного напрямку та наявність напрямку у справах ветеранів, який зовсім відсутній у наступних посланнях Кучми. У 2000 та 2002 роки ми маємо фактичну відсутність правоохороного напрямку у промовах президента. Що є цікаво, оскільки в 2000 році відбулася гучна справа вбивства журналіста Гонгадзе, в якій буцімто замішаний Л. Кучма, а також політична криза, яка розвивалася аж до виборів президента в 2004 році, тобто політична ситуація для Л. Кучми після 2000-х років навряд чи була сприятливою, про що також свідчить серія незгод, в тому числі відкриття кримінальної справи

(яка пізніше була закрита, а суддя, що відкрив її – звільнений). Тобто правова ситуація була як мінімум напруженою і попри всі публічні заяви про верховенство права правоохоронні органи часто виконували функцію захисту влади, а не закону. Послання В. Ющенка в 2006 році має частку напрямку інформаційної відкритості та демократії аж в 76,5%, що є найбільшим за всю історію послань. Саме в роки президентства В. Ющенка відбувся розквіт демократії, на що вплинуло і масове поширення інтернету, і політика інформаційної відкритості і слабка позиція його влади, оскільки у владних структурах не було єдності, що породжувало неконтрольований витік інформації в маси. Також саме Ющенко «започаткував» напрямок молоді та демографії, перший почав говорити про проблему низького рівня народжуваності та про підтримку молодих сімей. І в результаті ми дійсно маємо стрімкий ріст народжуваності аж до 2009 кризового року. Тема сім'ї у В. Ющенка піднімалась в тому числі у Новорічних привітаннях, а також у інших публічних зверненнях до народу [Красовський, 2019]. У В. Януковича були свої структурні особливості у посланнях: напрямок охорони здоров'я став одним із ключових в його політиці, хоча привести яскраві приклади успішності даної політики складно, проте саме він почав здійснювати якісь кроки в цьому напрямку. При цьому частка інформаційної відкритості у Януковича з кожним роком зменшувалася з 23% в 2010 до 7,4% в 2013 році. Демографічна політика все ще залишалась в полі уваги, проте значно втратила свої позиції в порівнянні з В. Ющенком в цілому, хоча в останній 2013 рік частка демографічно-молодіжної політики сягнула аж 22,2%, що є найбільшою серед усіх послань президентів. П. Порошенко, що цікаво, має найстабільнішу структуру напрямків соціальної політики держави: в нього, як і в В. Ющенка, переважає напрямок інформаційної відкритості та демократії, що є логічним, оскільки саме на хвилі демократії він і став президентом. Також саме у П. Порошенка найбільша частка інформаційної відкритості серед усіх послань – 60,5% в 2016 році, що є вдвічі більше середнього значення.

Але найцікавішим для порівняння є структура соціальної політики президентів в цілому (Графік 1.32). Тут ми бачимо, що президентів за їх структурою умовно можна об'єднати в пари – Порошенко і Ющенко проти Януковича і Кучми. Їх структури напрямків соціальної політики є практично ідентичними за виключенням для першої пари – напрямку у справах ветеранів, а у другому – напрямку охорони здоров'я, екології та спорту.

Гіпотеза 1.4 «У економічній сфері переважає напрямок економіки та промисловості». На графіку 1.41 чітко видно, що напрямок економіки та промисловості є абсолютним лідером у сфері економіки, і лише в 2002, 2006 та 2013 ділить перше місце із напрямком енергетики та фіскально-бюджетний напрямком. При цьому кількість спостережень у 2006 надто низька, щоб брати до уваги дані за цей рік. Тому детальніше розглянемо інші напрямки. Напрямки енергетики та інфраструктури практично не отримували уваги в посланнях аж до послання 2008 року, в якому увагу В. Ющенка привернули всі напрямки економічної політики. Також у 2008 році питання енергетичної незалежності та цін на енергоресурси стали одними з ключових у зв'язку з напруженими відносинами із Російською Федерацією і залишались актуальними аж до 2010 року, поки уряд новообраного президента В. Януковича не зміг домовитись про вигідні умови поставки газу – ключового імпортного товару на той час, який забезпечував конкурентоздатність національної промисловості, оскільки частка вартості газу в ціноутворенні продукції національної економіки була непомірно високою через застарілі технології і, відповідно, високу енергоємність. В 2013 році аж 33,3% уваги було приділено фіскально-бюджетний напрямку, що можна пояснити загостренням економічної ситуації в Україні, про що свідчить і падіння Золотовалютних резервів України і стабільний рівень курсу валют, який не відповідав ринковій кон'юктурі і штучно утримувався Національним Банком України. Починаючи з 2015 року структура напрямків державної економічної політики є стабільною – те ж саме ми спостерігали при перевірці попередньої гіпотези в соціальному напрямку державної політики. Проте дещо незвичною є

структура в 2016 році, де фактично відсутній фіскально-бюджетний напрямок та напрямок енергетики. Далі для порівняння візьмемо середнє значення кожного з напрямків економічної політики і порівняємо їх. Отже, графік 1.42 чітко показує, по перше, переважання економічно-промислового напрямку перед іншими; по друге, актуалізацію енергетичної політики в роки президентства В. Ющенко; по третє, актуалізацію питання розвитку інфраструктури під час президенства П. Порошенка; і по четверте, падіння актуальності фіскально-бюджетного напрямку, що свідчить про стабілізацію даного напрямку як в графіках, так і з огляду на якість функціонування фіскальної та банківської систем, навіть не зважаючи на сьогоднішні економічні потрясіння вони залишаються в стабільному стані, не допускаючи ні неконтрольованої інфляції, ні дефолту, навіть більше – в змозі отримувати дохід від своєї діяльності. Щодо питання податків кожен з президентів, особливо Л. Кучма, наголошували на непомірно високому тіньовому секторі економіки, через який бюджет недоотримує десятки мільярдів доларів, і в порівнянні з сьогодні, хоч ми і маємо все ще один із найвищих рівнів тіньової економіки, але вона стала органічною в наших реаліях, а якщо враховувати, тіньовий сектор це перш за все малий та середній бізнес, то акумульовані в ньому кошти за рахунок не сплати податків фактично залишаються в грошовою масою в Україні, де, переважно і витрачаються уже зі сплатою податків. Тому і тіньовий сектор сьогодні є, фактично, контрольованим.

Гіпотеза 1.5 «У духовній сфері переважає культурно-ідеологічний напрямок». Для перевірки даної гіпотези нам потрібно проаналізувати графік 1.51 та 1.52. Оскільки для цього у нас є лише дві категорії напрямки державної політики, то розширений аналіз, як в інших сферах напрямків, робити не є доцільним. Отже, для 14 з 17 послань дана гіпотеза підтверджується. Лише 2001, 2003 та 2013-х роках напрямок освіти та науки переважав над культурно-ідеологічним напрямком. Тут варто зазначити, що президент Л. Кучма критично мало уваги приділяв духовній сфері державної політики, а для президента В. Януковича зменшення культурно-ідеологічного напрямку носить характер

тенденції не лише в межах духовної сфери, а й в цілому, де духовний напрямок в 2012 та 2013 роках був практично найнижчим в роки незалежності. На противагу В. Януковичу частка культурно ідеологічного напрямку у П. Порошенка з кожним роком зростала і у відносному, і у абсолютному вимірах. В цей же час президент В. Ющенко надзвичайно багато уваги приділяв саме культурно-ідеологічному напрямку, про що частково було сказано при перевірці гіпотези 1.1.

Тепер повернемося до гіпотези-основи 1 «Напрямки державної політики президентів різні». Ця гіпотеза в цілому підтверджується, як і попередні гіпотези-наслідки. Дещо схожими є напрямки державної політики у Кучми та Януковича, а також у пари Ющенко та Порошенко. Але і між собою у них більш ніж досить відмінностей, частина з яких продиктована особистістю президента, а частина зовнішньо-економічними та політичними умовами. Для Кучми характерним є найвища частка економічно-промислового напрямку та напрямку рівня життя і соціального захисту. Для Ющенка характерним є високий рівень «духовної» політики в цілому та інформаційної відкритості, демократії. Для Януковича характерним є висока частка реформаційно-трансформаційного напрямку державної політики та охорони здоров'я/екології. Для Порошенка характерна, по перше, стабільність структури напрямків державної політики в цілому, по друге, найвища частка напрямку захисту державного суверенітету та, відповідно, по третє, підтримки ветеранів і, по четверте, актуалізація питань розвитку інфраструктури.

Гіпотеза 2.1 «Частка внутрішньої орієнтації переважає у всіх президентів.» Для аналізу ми вивели графіки співвідношення внутрішньої і зовнішньої політики за роками (посланнями) і за президентами. Внутрішня політика – будь яка політика, де відсутнє пряме посилення на міжнародні інституції та держави. Проте існують й інші визначення, в яких кордон між зовнішньою і внутрішньою політикою не такий явний. Наприклад, перший президент незалежної України Л. Кравчук вважає, що внутрішня і зовнішня

політика нероздільні і «для того, щоб визначити зовнішній вектор у зовнішній політиці, потрібно навести лад у внутрішній. Не буває політиків, ефективних у зовнішній політиці, і неуспішних у внутрішній. Якщо внутрішня політика недосконала, помилкова, то зовнішня аналогічно недосконала і помилкова» [Юрченко, 2015]. Це досить цікаве твердження, яке ми можемо перевірити на прикладі послань президентів і провівши експрес аналітику їх діяльності.

Але спочатку перевіримо гіпотезу 2.1. Отже, графік 2.1 уже з першого погляду дає відповідь на наше питання – гіпотеза підтверджується повністю. Абсолютно у кожному посланні частка зовнішньої політики не перевищує 25%, і лише в 2000 та 2004 році зовнішня політика трохи перевищує одну четверту від усіх напрямків 26,5% та 25,9% відповідно. Цікавим є інше – частка зовнішньої політики згідно з лінією тренду зменшується, що може свідчити про, по перше, зміну формату послання президента, який стає звітністю не про внутрішнє і зовнішнє становище, а про внутрішнє і трішки зовнішнього в контексті внутрішнього становища; по друге, це свідчить про активність зовнішньої політики і, відповідно, можна припустити, що це свідчить про стабільність внутрішньої політики, якщо брати твердження Л. Кравчука як достатньо авторитетне для висунення такого припущення. Якщо і далі виходити з цього твердження, то можна зробити ще кілька цікавих припущень. Перше, роки 1998, 2002, 2003, 2006, 2008, 2012, 2013, 2016 та 2018, тобто 9 з 17 були нестабільними для внутрішньої політики президентів. Рік 1998 характеризується реформуванням і кризою всіх сфер держави, 2002 та 2003 – напружена соціально-політична ситуація у зв'язку зі скандалами в центрі яких був Л. Кучма та національними трагедіями – авіакатастрофа літака на авіашоу з 77 жертвами та збиття російського пасажирського літака над чорним морем, причиною чого могли бути військові навчання українських Збройних сил в Криму. 2006 та 2008 для В. Ющенка навряд чи можна назвати успішними, а політичні конфлікти, газові скандали та світова економічна криза тому пояснення, хоч і Ющенко в цілому був проєвропейським президентом та розвивав зовнішньополітичні

відносини, але говорив про це мало. 2012 та 2013 роки також були напруженими для В. Януковича як в політичному плані, так і в соціально-економічному і що найцікавіше – в культурному плані. Наприклад, в статті Української правди за 19 березня 2013 року (достатньо авторитетне видання, щоб ґрунтувати своє твердження на ньому) йде мова про те, що проти Януковича за роки його президенства ще до початку Євромайдану було здійснено 5 спроб повстань – масових виступів, мітингів та бойкотів як проти Януковича, так і проти діяльності уряду та результатів виборів, дійшло аж до позову проти Януковича, ну і ми пам'ятаємо ув'язнення лідера опозиції – Ю. Тимошенко, за свободу якої виступали європейські лідери. Проте в 2016 та 2018 роках наднизька частка зовнішньої політики виглядає дивно, тому що зовнішньополітична активність президента і уряду, напевно, була однією з найбільших за роки незалежності. Але пік досягнень на міжнародній арені припадає якраз на 2015 та 2017 роки. В першому випадку ми маємо чітко сформульований проєвропейський вектор руху, підтримку на міжнародній арені в боротьбі з агресором на сході та економічну підтримку від міжнародних організацій, а в другому випадку відкриття безвізового режиму з ЄС – без сумніву, одного з найбільших досягнень дипломатів, уряду та особливо президента. А ось 2016 та 2018 роки були відносно спокійними для України на міжнародній арені.

Тепер проаналізуємо графік 2.12 зі структурою зовнішньої і внутрішньої політики кожного з президентів. Що є найбільш цікавим і незвичним це найбільша частка категорій зовнішньої політики в посланнях Л. Кучми, які були як проєвропейськими так і проросійськими, але не в культурно-політичному плані, а в економічному. Л. Кучма не раз наголошував, що «зважена і збалансована зовнішня політика нашої держави дає їй змогу рухатись новими напрямками в європейську та світову спільноту, водночас зміцнюючи традиційні зв'язки з Росією та іншими партнерами по колишньому Союзу і виправляючи деформації в цих зв'язках» [Розпорядження Президента України №574/98-рп,

1998]. На другому місці по зовнішньополітичному напрямку в своїх посланнях президент Порошенко, третій – Ющенко, а останній – Янукович.

Гіпотеза 2.2 «Співвідношення внутрішньої і зовнішньої політики президентів у новорічних привітаннях та посланнях однакове.» На основі зібраних даних при написанні бакалаврської кваліфікаційної роботи було проаналізовано всі доступні президентські новорічні привітання та виділено напрямки державної політики як внутрішньої так і зовнішньої. Отже, для аналізу було зведено дані новорічних привітань та президентських послань у відповідності з роками. Графік 2.21 деталізований за роками, проте відсутній аналіз за 2000-2003 роки, оскільки не вдалося знайти задокументовані відеозаписи цих привітань. Отже, ми бачимо часткову кореляцію між даними типами президентських звернень в напрямках внутрішньої і зовнішньої політики. Починаючи з 2010 року ця кореляція практично відсутня, що робить гіпотезу підтвердженою у випадках 1998, 2004, 2006, 2008 та 2009 років, але спростованою у наступних роках з 2010 по 2018. Але варто згадати, що президенти лише частково в своїх вітаннях висвітлюють події, які відбулися за останній рік та за час їх президенства загалом. До того ж жанр новорічного привітання передбачає, що президент буде говорити лише про позитивні події або крупні події за своїм значенням. А от події, які носять негативний, перш за все для президента, характер майже не знаходять свого відображення у привітаннях. Тому, новорічні привітання відображають фактичні позитивні та великі за значенням події або факти, а не внутрішню та зовнішню політичну орієнтацію загалом.

На графіку 2.22 ми бачимо ріст частки зовнішньої політики з кожним президентом і його новорічним привітанням, але не спостерігаємо тієї ж тенденції у структурі послань, що спростовує в цілому гіпотезу 2.2. Лише при порівнянні послань та привітань Л. Кучми структура в цілому однакова. Але явно те, що за жанром дані види політичного дискурсу абсолютно різні при порівнянні політичного та економічного напрямку державної політики.

Отже, гіпотеза 2.2 в цілому спростована, оскільки співвідношення внутрішньої і зовнішньої політики у новорічних привітаннях та щорічних посланнях президентів різна. І це не зважаючи на те, що фактично до 2010 року співвідношення цих напрямків залишалось відносно однаковим.

Гіпотеза 2.3 «Співвідношення економічного та політичного напрямку президентів у новорічних привітаннях та посланнях однакове.»

У графіку 2.31, тим не менше, ми не маємо однозначної відповіді на питання чи однакове співвідношення економічного та політичного напрямку. Але, при цьому, частка економіки і в посланнях, і в привітаннях помітно нижча ніж частка політики – це висновок на користь підтвердження нашої гіпотези, проте чіткої кореляції практично в жодному порівнянні немає. Тому було виведено середнє по рокам, яке засвідчує, що частка економіки у посланнях та вітаннях 31% та 22,7% відповідно, тобто частка економіки коливається в межах $1/5$ - $1/3$ що є дозволяє зробити висновок про те, що у президентів, незалежно від жанру політичної промови категорії та напрямком політики переважає над напрямком економіки. І, проаналізувавши графік 2.32, оскільки у порівнянні часток напрямків між президентами ми також не знаходимо тенденцій та помітних кореляцій, то можна зробити висновок, що в цілому президенти говорять про політику, а не про економіку. І це до того, що в цілому серед усіх напрямків держави саме сфера політики є основною в цілому, згідно висновків до гіпотези 1.1.

Отже, в цілому гіпотеза 2 «В посланнях переважає внутрішня політика.» підтверджується, оскільки внутрішня політика у посланнях є абсолютно переважаючою, про що свідчать графіку 2.11 та 2.12, де значення частки зовнішньої політики знаходиться в межах однієї четвертої, а середнє значення на рівні 14%. Проте, порівнюючи послання і новорічні привітання дані по структурі значно відрізняються і спростовують припущення про кореляцію частки в привітаннях та посланнях. Але навіть за таких умов у трьох з чотирьох президентів частка внутрішньої політики переважала над зовнішньою, і лише у

П. Порошенка зовнішня політика має 2/3 категорій всієї політики. Також ми бачимо, що у привітаннях, на відміну від послань до Верховної Ради, немає чіткої структури, якої притримуються президенти. Привітання мають більш вільну форму дискурсу, в якій президент та його команда визначають про що буде йти мова та у якому співвідношенні. До того ж привітання з новим роком та Різдом стали не лише президентським ексклюзивним правом: такі привітання записують й інші політики, голови політичних партій, просто політики та потенційні президенти – чого лише варте привітання Зеленського в ніч на 1 січня 2018 року, в якому він офіційно заявив, що йде в президенти.

Гіпотеза 3.1 «У посланнях переважають напрямки у сфері відповідальності законодавчої влади – економіка та політика.» Для перевірки цієї гіпотези ми вивели 3 графіки (3.11, 3.12 та 3.13), які показують співвідношення соціально-духовного напрямку та економічно-політичного напрямку у розрізі конкретних послань, а також президентів. Отже, графік 3.13 показує, що практично всі послання за часткою економічно-політичної сфери мають від 50% до 75%, а середнє значення знаходиться на рівні 63,9%, що свідчить про значне переважання категорій суто законодавчої гілки влади, до якої відноситься і президент. Безумовно, в обов'язки президента входять і соціальні, і духовні напрямки, але ці сфери мають відчужений від влади характер, тому що вона не має прямого впливу на ці сфери та не може, прийнявши закон, вийти з демографічної кризи, так само як і не може прийняти закон, який змусить всіх бути єдиним народом, з єдиними героями і ворогами. А ось прийнявши закон і виділивши бюджет можна побудувати інфраструктурні об'єкти, вийти з енергетичної кризи та підняти доходи бюджету, змінивши податкове законодавство. Так, на деякі напрямки держава має відчутний вплив, наприклад, на правоохоронну систему, на соціальний захист та на демократію, але наприклад, правоохоронне законодавство у нас є, але закони все одно можуть не виконуватися і ніхто не буде покараний. Теж саме з соціальним захистом – держава може підняти пенсії до рівня європейських, але економіка не забезпечить

такого рівня надходжень до бюджету, щоб забезпечити ці соціальні виплати. Саме тому політика та економіка відносяться до напрямків політичного впливу першого порядку, на зміну стану яких потрібно враховувати менше факторів і вплив на які здійснювати легше.

Повернемося до перевірки гіпотези 3.1. Винятком, у якому переважає частка соціально-духовної сфери це раніше згаданий 2006 рік з незвичною жанровою структурою послання В. Ющенка. Графік 3.12 показує, що середнє значення частки духовної сфери у Кучми, Януковича та Порошенка 65% та знаходяться в межах 64 – 66% в той час, як у Ющенка 59,5%. Тому ми вирішили перевірити ще одне припущення і прибрати 2006 рік з підрахунку середнього значення напрямків державної політики і вивели графік 3.13. тепер середня частка економічно-політичного напрямку у В. Ющенка стала 67%, що є найбільшим серед президентів. Також, знову ми бачимо що В. Ющенко та П. Порошенко мають найближчі значення з різницею всього 0,8%, а між В. Януковичем та Л. Кучмою ця різниця всього 0,3% що знову свідчить про схожість їх політики. Отже, враховуючи всього одне виключення, а саме послання 2006 року В. Ющенка, гіпотезу можна вважати в цілому підтвердженою.

Гіпотеза 3.2 «Чим більший текст послання – тим більше частка соціального та духовного напрямків.» Для перевірки цієї гіпотези нам необхідно звернутися до суто кількісних даних, а саме кількості категорій в тексті та частки категорій соціально-духовного напрямку. Для початку ми вивели графік 3.21, де було порівняння суми всіх категорій в посланні і частки соціально-духовних категорій, але такі дані не показали хоча б якогось натяку на зв'язок, що міг би підтвердити нашу гіпотезу. Тому ми вивели графік 3.22, де соціально-духовна сфера була розбита окремо на соціальну і духовну. Проте і тут чіткої закономірності немає. Але можна зробити кілька цікавих припущень. По перше, частки соціальної та духовної сфери не пропорційно змінюються, що свідчить про їх значну відмінність, по друге, частка духовної сфери практично незалежна від об'єму послання і знаходиться в середньому на рівні 12% від кількості всіх

категорій та на рівні 1/3 від кількості соціально-духовних категорій. Також з 1998 по 2003 рік та з 2012 по 2015 рік частка духовного напрямку державної політики знаходилась на найнижчому рівні. Про це ж саме (за виключенням 2015 року) свідчать реальні надбання в сфері культури, ідеології та науки, про які вже згадувалось при аналізі попередніх гіпотез.

Аналіз графіку 3.23 також не дає нам нічого цікавого, окрім ще одного підтвердження схожості структури послань В. Януковича та Л. Кучми. Також ми бачимо, що середня частота категорій у Порошенка найбільша (182 категорії на послання), далі йде В. Ющенко (171 категорія), В. Янукович (136,7 категорій) та Л. Кучма (94 категорії).

Гіпотеза 3.3 «Кількість категорій прямо пропорційно залежить від об'єму послання.» Для перевірки даної гіпотези ми вивели комбінований графік 3.31, в якому зображена кількість слів (у масштабі 1 до 10 для зручності сприйняття) у посланні та кількість категорій в ньому та додатковий графік 3.32, де зображено скільки категорій припадає на 1 слово в середньому. Отже, ми одразу бачимо, що з ростом кількості слів росте і кількість категорій, тому гіпотеза в цілому підтверджується. Але ми також бачимо, що густота категорій дещо більша в коротших текстах послань, особливо це помітно у посланнях П. Порошенка. На наступному графіку 3.32 показане середнє співвідношення кількості слів до кількості категорій. Також на графіку виведена лінія тренду, яка показує ріст кількості категорій на кількість слів. Це також свідчить про те, що послання стають конкретнішими, тобто, говорячи простою мовою, кількість «води» в них зменшується. Також ми бачимо що найбільше категорій на одиницю слів припадає саме на П. Порошенка – в 2016 році густота категорій складає аж 7 категорій на 100 слів, в той час як середнє значення всього 4,5 категорії на 100 слів. А найменше співвідношення категорій/слів у 1998 році в посланні Л. Кучми. Тут варто зазначити, що структура послання відчутно змінилася в посланні 2000 року в порівнянні з 1998, на що вплинули нові стратегічні напрямки руху держави і сам перехід в нову еру. Також по огляду послання 1994 року, яке не включене в

дослідження за результатом попередньої вичитки тексту (про причини не включення цього та інших послань детальніше в обґрунтуванні вибірки), можна стверджувати, що кількість категорій найнижча саме в 90-х роках. Ми припускаємо, що це наслідок радянської «культури» політичних виступів. Це ж саме спостерігалось і в новорічних привітаннях 90-х років. В наступному графіку 3.33 ми знову бачимо схожість Кучми та Януковича за кількістю слів у посланнях, також характерну Юценку багатослівність, яка також присутня і в новорічних привітаннях, що разом свідчить про особливості послань від Юценка як особистості та його впливу на тексти політичних дискурсів. У Порошенка середня кількість слів в середньому на 400 менша ніж у його «соратника» по структурі Юценка. У графіку 3.34 ми бачимо, що висота стовпчиків співвідношення категорій і слів зростає з кожним президентом, а особливо великий ріст простежується між парою Л. Кучмою та В. Юценко, а також парою В. Янукович та П. Порошенко, але тенденція росту кількості категорій йде на спад. Отже, з огляду на таку тенденцію наступні послання В. Зеленського будуть мати співвідношення трохи більше, ніж у П. Порошенка (0,053), але приріст буде меншим ніж 0,007, тобто приблизно 0,06 (6 категорій на 100 слів). Це також цікава характеристика епохи через призму смислової наповненості послань – сьогодні тенденція йде на спрощення комунікації, на передачу більшої кількості сенсів в меншій кількості символів. Ми не стверджуємо що це є визначальним чинником росту співвідношення кількості категорій, проте це припущення варте уваги. Отже, повернемося до суті нашої гіпотези. Проаналізувавши всі графіки, можна стверджувати, що гіпотеза не знайшла свого підтвердження і вважається в цілому спростованою. Проте ми знайшли іншу закономірність - ріст смислової наповненості послань, що може бути наслідком комунікативно-інформаційних тенденцій сучасності в спрощенні комунікацій і наслідки цього ми помічаємо в усіх сферах нашого життя, і це має своє відображення в політичному дискурсі в тому числі.

Наступна гіпотеза 3.4 «Легкість читання тексту у посланнях з кожним роком зростає» логічно впливає із комунікативних тенденцій сучасності. З ростом частки аудиторії в інтернеті, з появою нових каналів комунікації рівень інформації зріс до небачених до сьогодні об'ємів, що змушує індивідів все якісніше її «відфільтровувати» інформацію, шукати максимальну користь за мінімальних зусиль. Оскільки послання направлені на Верховну Раду і безпосередньо на народ України вони не залишаються осторонь від мас, а транслюються та активно обговорюються у ЗМІ, формуючи порядок денний. А отже і мають слідувати світовим тенденціям до спрощення, лаконізації, вираженням якої є поняття «легкість читання тексту».

Отже, гіпотеза буде перевірятися за допомогою аналітичного інструменту Advego «Семантичний аналіз тексту» (за допомогою цього ж інструменту буде будуватися семантичне ядро для перевірки наступної гіпотези) [Advego]. Для цього ми порівняємо співвідношення кількості слів до символів, кількість «води» та, додатково, кількість повторів слів у тексті в наступній гіпотезі. Але спочатку про методику підрахунку цих критеріїв. Відсоток «води» визначається за співвідношенням незначимих слів до кількості всіх слів. Під незначимим словами розуміються слова-зв'язки, які найчастіше формують логічне продовження речень, наприклад, водою вважаються стоп-слова («і», «як», «що», «це», «у» та інші), вставні слова («по перше», «перш за все», «таким чином», «на жаль»), шаблонні фрази («в сучасному світі», «всім відомо», «цікавий факт» і т.д.). Показник води на рівні менше 20% вважається занадто формальним і технічним, а більше 40% - текст ні про що, занадто розмитий. Кількість повторів слів у тексті – це корінь від найбільшої кількості згадувань одного слова, наприклад, якщо слово «Україна» вжити 16 разів, то кількість повторів буде дорівнювати 4. Але це число порівнюється по відношенню до кількості знаків в тексті, тому для 20000 знаків число кількості повторів 4 буде – нормальним показником, а для 1000 знаків – занадто високим показником.

Отже, для аналізу рівня «води» в текстах послань ми вивели графік 3.41. Перше що ми бачимо – це два піки рівня «води» та два відносні провали у технічні та формальні терміни. Найбільший рівень «води» зафіксований у Л. Кучми у 1998 році (28,7%), що ми пов'язуємо з традиціями пострадянського стилю дискурсу, в якому велика кількість пафосу та гасел, та у 2004 році (26,6%). Проте, не будемо забувати що такий рівень води в цілому є нормальним, але при порівнянні послань – одним з найвищих. Цікавим є те, що рівень води з кожним роком з 1998 по 2003 стабільно зменшувався і в 2003 році всього 23,6%, що є третім найменшим показником серед всіх послань. У В. Ющенко тенденція зворотна – з 2006 року по 2009 рівень води в його посланнях лише зростав так само як і об'єм послань. А послання 2008 та 2009 років стали відповідно третіми (27,5%) і першими (30,3%) за рівнем води в них. Під час президентства В. Януковича ми спочатку бачимо стабільний рівень води 26%, а з 2012 року він різко зменшується до 24,3% у 2012 та 19,8% у 2013. Це можна пов'язати з традицією надсилати послання до Верховної Ради в письмовому вигляді без особистого їх проголошення. І якраз з 2012 року В. Янукович перестав з'являтися у Верховній Раді особисто для їх проголошення. В 2011 він спочатку надіслав послання, але все ж виголосив їх згодом особисто. У В. Ющенка ми також бачимо тенденцію зменшення рівня води в текстах при зменшенні об'єму тексту. Послання П. Порошенка в цьому випадку характеризуються найбільшою стабільністю за рівнем води. Також, якщо пригадати попередні наші порівняння за показниками структури напрямків державної політики, то за більшістю результатами порівнянь ми вже відзначали стабільність щорічних послань Порошенка. Теж саме повторюється і при порівнянні рівня води і, забігаючи наперед, співвідношення символів до кількості слів, що також є показником складності тексту. Також П. Порошенко в 2018 році має другий найнижчий рівень води і в цілому підтримує тенденцію до зменшення її рівня у посланнях, що також показує лінія тренду на тому ж графіку 3.41.

Наступне, за чим ми будемо здійснювати аналіз – це співвідношення кількості символів до кількості слів у текстах послань, що є спрощеною характеристикою легкості читання і сприйняття тексту. Ми вважаємо, що чим меншим є показник даного співвідношення, тим простішим є текст. Хоча для повного визначення індексу легкості читання потрібно більше характеристик (кількість складів, довжина речень і т.д) [Солнышкина, 2015: с. 86-90], тому це лише спрощена характеристика, яку ми будемо використовувати для порівняння лише між посланнями. В графіку 3.42 ми одразу бачимо схожість з графіком 4.41 і можемо припустити, що зі збільшенням середньої довжини слів зменшується кількість води в тексті і це підтверджують водяні піки (1998, 2009, частково 2011 та 2017) в 4.41, які збігаються з провалами в графіку 4.42 – те ж саме і з водяними «провалами», на які припадає збільшення середньої довжини слів у відповідних посланнях. Отже, резюмуючи, серед президентів найпростіша мова послань була у В. Ющенка, найскладніша у В. Януковича, і середня у П. Порошенка та Л. Кучми.

Наступний показник – кількість повторів слів у тексті, візуалізація якої зображена на графіку 3.43. Для зручності порівняння було виведено додатково графік 3.44, де кількість повторів слів у тексті була піднесена до коефіцієнту кількості символів в тексті, оскільки, як згадувалось, чим більший об'єм тексту, тим більший показник повторів тексту є нормальним для нього. Отже, графік 3.43 показує, що найвища повторювальність притаманна посланням В. Ющенка загалом та останнім посланням П. Порошенка в 2017 та 2018 роках і це в цілому вписується в наші припущення про, по перше, схожість послань Ющенка і Порошенка і, по друге, високу експресивність послань Ющенка, що характеризується, в тому числі, і великою кількістю повторень. Але в графіку 4.44 ми бачимо дещо іншу картину: лише послання 2006 року має відносно високу кількість повторів. В цілому, ми бачимо також найнижчу, відносно до об'єму тексту, кількість повторів в посланні 1998 року та, що не дивно, найбільшу у 2000 році, але пам'ятаємо, що послання 2000 року найкоротше і налічує всього

трохи більше 6000 символів. У наступних посланнях Л. Кучми ми бачимо стабільне значення кількості повторів тексту. Послання В. Ющенко мають тенденцію до зменшення відносного рівня повторень. А послання В. Януковича, навпаки, мають тенденцію до росту кількості повторень тексту. У П. Порошенка ми знову спостерігаємо стабільну частку і цієї характеристики, а також схожість до послань Л. Кучми 2001-2003 років. З цього всього можна зробити лише два ґрунтовні висновки – перше, В. Янукович з кожним посланням все більше повторюється і, друге, зі зменшенням об'єму тексту навіть відносна кількість повторів зростає, що свідчить про необхідність звернення до «фіксованого» набору стандартних категорій, а отже і про високу формалізованість ядра послань.

Тепер розглянемо показники «води», кількості повторів тексту та співвідношення символів до слів в розрізі конкретних президентів. Отже, графік 3.45 показує, що найвищий рівень води в середньому був у президента В. Ющенко, на другому місці за водністю – Л. Кучма. А ось послання Януковича характеризуються найбільшою конкретикою з середнім рівнем води всього 24%. Послання П. Порошенка також з високим рівнем конкретики (24,5%).

Наступний графік 3.46 знову показує схожість послань між Кучмою та Януковичем та між Ющенко та Порошенком. Чи можна основі цих даних спрогнозувати напрямки державної політики президента, наприклад, всієї його каденції на основі перших років президентства? Навряд чи, оскільки перед цим ми бачили, як змінюється напрямок державної політики кожного з президентів, хоча деякі характеристики, такі як віднесення його до «проросійського» та «проєвропейського» все таки залишаються сталими. Тому ми припускаємо, що у випадку, якщо В. Зеленський покаже рівень кількості повторів слів у посланнях на рівні 6, а співвідношення кількості символів до слів на рівні менше 7,8, то його державна політика буде схожою до політики Л. Кучми та В. Януковича з поправкою на історію, науково-технічний та культурний розвиток. Проте, робити такі припущення на всього чотирьох прикладах (президентах) навряд чи є

доцільним, але сама концепція має право на існування. Можливо помічена «закономірність» є і справді закономірністю, а не випадковим збігом. Графік 3.47 лише повторює і закріплює раніше зроблений висновок про відносно високу простоту послань В. Ющенка та П. Порошенка.

Отже, на основі всіх проаналізованих характеристик ми не можемо стверджувати, що «Легкість сприйняття тексту у посланнях з кожним роком зростає». Це твердження підтверджується лише в характеристиці співвідношення символів до слів у В. Ющенка в цілому та у Л. Кучми з 2001 по 2004 рік та у виведеній на основі рівня води в посланнях лінії тренду, яка має низхідний напрямок. В усіх інших графіках ми бачимо або ускладнення текстів, або відсутність змін у їх легкості читання. Тому гіпотеза в цілому спростовується. Проте, ми можемо стверджувати, що «стабільність» в посланнях відповідає відносній стабільності і в соціально-економічному та політичному становищі України, навіть більше – вплив політичного становища найбільше впливає на структуру послань. А будь які значні відхилення від середніх значень характеризують зрушення в державній політиці, наприклад, спрощення послань у рік світової кризи 2008-2009 років та у крайні роки президентських каденцій, коли послання стають одним із засобів ведення політичної кампанії.

І остання наша гіпотеза 3.5 «В семантичних ядрах привітань переважають категорії економіки.» буде перевірена на основі виділення семантичного ядра через сервіс семантичного аналізу тексту Advego, далі буде виділено 10 найпопулярніших слів, що носять ознаки будь-якого з напрямків, після чого відносні частоти слів за напрямками будуть просумовані. На основі сум частот слів в семантичному ядрі ми виділили графік 3.51, в якому чітко бачимо суттєво вищу частку слів-категорій політичного напрямку, ніж будь яких інших. Виняток лише в 2010 році – перший рік президенства В. Януковича. При цьому лінія тренду має висхідний напрямок, тобто частка політичних категорій має тенденцію зростати. Це означає, по перше, політичну направленість послань, тобто цільова аудиторія послань – це влада: Верховна рада, уряд, судова система

та ті сфери, на які прямий вплив має президент (армія, оборона). Також найбільше різноманіття слів носіїв напрямку державної політики саме в політичній сфері, наприклад, «Україна», «Верховна Рада», «уряд», «президент», «держава», «влада» і т.д., а ось напрямок економіки представлений досить абстрактно, наприклад, «економіка», «ВВП», «продукція», «виробництво» і т.д. Напрямки соціального та духовного напрямку представлені такими словами, як: «соціальної сфери», «демографічної» (ситуації), «життя», «громадян», а також «нації», «демократії», «науки», «освіти», «громади» і подібні. При цьому соціальний напрямок також представлений досить абстрактними категоріями.

Отже, на графіку ми також бачимо, що у президентів наприкінці своєї каденції зростає кількість політичних категорій, наприклад, у Кучми у 2004 році, у Ющенка в 2009, у Януковича в 2013 (напевно він щось вже тоді знав), та у Порошенка в 2018. Це також може означати, що кількість політичних категорій зростає під час високого рівня соціальної напруженості: 2000-2001 роки в цілому були напружені, 2004-2006 також був не легким ні для Кучми, ні для Ющенка, 2009 – світова економічна криза, 2013 рік – соціальна напруга в суспільстві щодо діяльності президента Януковича і його антиукраїнських ініціатив (закон про мовну автономію окремих регіонів, наприклад), а роки президентства П. Порошенка в цілому оцінюються як напружені з огляду на конфлікти з Російською Федерацією на Сході України та в Криму. Також рівень протестних настроїв в період з 2013 року згідно соціологічних досліджень в Україні один з найвищих в історії, навіть вищий ніж у лютому 2014 року [Сігов, 2019]. Також категорії духовного напрямку мали одиничний характер, тобто найчастіше президенти не повторювались, проголошуючи духовний вектор розвитку держави. Щодо інших напрямків, то повторення в усіх присутні. Наприклад, президент розповідає про рівень життя і необхідні реформи для його покращення, далі змінює тему на політику та економіку і знову повертається до теми рівня життя, використовуючи ті ж самі категорії. Повертався до духовних категорій лише В. Янукович, проголошуючи напрямок освіти та науки, а також В. Ющенко,

проголошуючи націоналістично-консолідуючий напрямок, хоча в останнього різноманіття в підборі слів було дещо вищим.

Графік 3.52 показує середнє значення частоти категорій із семантичного ядра. Тут ми бачимо, що рівень політичних категорій у Л. Кучми був на рівні економічних, і більш ніж вдвічі нижчим від його наступників. В категоріях духовного та економічного напрямку у Л. Кучми та В. Януковича однакові частки, що ще раз свідчить про структурну схожість їх послань. У В. Ющенко на друге місце по частоті вийшли категорії духовної сфери, а ось напрямок економіки залишився практично поза увагою, хоча ми знаємо, що у В. Ющенко економічна освіта, також він був керівником НБУ та прем'єр міністром зі значними досягненнями в сфері економіки. У В. Януковича найбільша частка соціального напрямку, а у П. Порошенка практично всі слова-індикатори напрямків стосуються політичної сфери, тому можна стверджувати, що його послання носять політизований характер як засіб самопіару та критики опонентів.

Отже, гіпотеза в цілому спростована, оскільки в семантичних ядрах послань напрямок економіки лише у Л. Кучми зрівнявся з політичним напрямком, а в усіх інших випадках займає треті та четверті місця. А середні значення такі: 2,1% слів політичного напрямку, 0,54% слів соціального напрямку, 0,5% слів економічного напрямку та всього 0,27% слів духовного напрямку. Також можна припустити, що у посланнях президентів не прийнято говорити про складні і незрозумілі теми, до яких відноситься економіка та духовна сфера, оскільки створення 100 тисяч робочих місць не так відчує електорат, як підняття мінімальної зарплати чи соціальних виплат, те ж саме стосується духовної сфери: електорату складно пояснити значення консолідації нації, значно складніше, ніж розказати про своїх політичних опонентів, які заважають покращити життя. Хоча з об'єктивної точки зору економіка та духовна сфера – єдині, що можуть вивести державу на стабільно високий рівень розвитку і підтягнути до «європейських стандартів» рівень життя та політичної культури.

Дані для перевірки третьої гіпотези-основи «Послання носять формалізований характер» найбільш суперечливі. З одного боку ми маємо підтвердженим факт стабільного переважання в посланнях економічно-політичного напрямку державної політики, тобто саме того, про що за жанром і має йти мова в посланнях які мають задавати напрямок руху держави. Але з іншого боку ми бачимо, що президенти своїми особистими характеристиками значно впливають на структуру послань і найяскравіший приклад цьому – послання В. Ющенка. В гіпотезі 3.4 ми також спостерігаємо значний вплив на структуру послань зовнішніх, не залежних від президента, політичних обставин, таких як вибори і рівень соціальної напруженості в суспільстві. Також при перевірці цієї ж гіпотези 3.4 ми бачимо, що послання президентів за своїм об'ємом значно відрізняються одне від одного - від 777 до 5493 слова в посланні (мова йде лише про частину «прямої мови» президента, а не всього документу щорічного послання, об'єм яких складає близько 500 сторінок), що свідчить на користь вільної форми подання послання. Так само рівень «води» і легкість читання відчутно відрізняються не тільки між президентами, а й між роками, хоч і показують гладку тенденцію і не виходять за адекватні рамки.

Тому, на основі вищесказаного і проаналізованого, можна стверджувати про часткове підтвердження гіпотези. Послання дійсно носять формалізований характер і в них мають бути розкриті основні внутрішньо- і зовнішньополітичні напрямки діяльності президента, чия частка є основною в посланні. Проте, президенти мають вплив на форму послання, роблять власні акценти та змінюють цільову аудиторію послань, змінюючи форму подання матеріалу.

Висновки до розділу II

Ми проаналізували 17 щорічних послань президентів України. Визначили ключові напрямки державної політики: зовнішньої та внутрішньої, політичної, економічної, духовної та соціальної. Проаналізували співвідношення тем, напрямків, кількісних характеристик тексту. Використали практично всі можливості для аналізу послань президентів, зробили десятки припущень та висновків щодо їх структури, рівня формальності та рівня впливу президентів на структуру послань.

Ключовими завданнями була перевірка трьох гіпотез:

1) Напрямки державної політики президентів різні – в цілому підтверджена: для кожного президента характерна своя направленість державної політики та характер викладу цих напрямків, але дещо схожими виявилися послання Кучми та Януковича між собою, так само як і послання Ющенка і Порошенка.

2) В посланнях переважає внутрішня політика – в цілому підтверджена: частка внутрішньої політики практично в усіх посланнях більше 50%, але порівняння з новорічними привітаннями показало значну відмінність в їх структурі, що не дозволяє порівнювати послання і привітання між собою методом кількісно-якісного контент-аналізу.

3) Послання носять формалізований характер – частково підтверджена: послання носять формалізований характер, проте президенти мають можливість значно змінювати інші аспекти структури.

Тому дослідження вважається проведеним успішно. Результати дослідження навіть дозволяють нам зробити прогностичне припущення про майбутній вектор діяльності В. Зеленського на посаді президента за його першим щорічним посланням, орієнтований час проголошення яких кінець літа-початок осені.

ВИСНОВКИ

Метод контент-аналізу має високий потенціал використання в дослідженнях практично всіх типів та жанрів дискурсу. Найбільше інструментів, що спрощують контент-аналіз створено саме для дослідження політичного дискурсу. І саме на політичний дискурс метод контент-аналізу ставив свій найбільший акцент. А сьогодні контент-аналіз продовжує свій розвиток в сторону автоматизації, машинного навчання, що зможе вивести його якість на абсолютно новий рівень, увібравши переваги як кількісного методу, так і якісного.

Дослідження напрямків державної політики саме методом контент-аналізу вже показало свій потенціал в зарубіжних дослідженнях, в тому числі в дослідженнях послань президентів. Умови проведення таких досліджень схожі з нашим дослідженням, проте ми отримали глибші висновки і навіть зробили деякі припущення. Також дуже доречним є дослідження напрямків державної політики саме через контент-аналіз послання президентів, оскільки такі звернення покликані за своїм визначенням формувати державну політику.

Отже, контент-аналіз показав свої беззаперечні пізнавальні переваги для дослідження напрямків державної політики на прикладі послань президента. Але разом із цим контент-аналіз можна застосовувати для дослідження інших аспектів державної комунікації, про що свідчать праці як вітчизняних, так і зарубіжних соціологів.

Проте, нами також були виявлені деякі обмеження контент-аналізу в дослідженні напрямків державної політики, а саме:

- 1) метод малопридатний для досліджень різнорідних текстів, наприклад, інтерв'ю різних політиків різного рангу різним журналістам, але добре працює коли тексти відносно однорідні за структурою, як у випадку послань чи новорічних привітань;

- 2) метод не відображає реального ставлення політиків до пропонованих ними напрямків державної політики, або відображає не точно;

3) метод не призначений для співвіднесення послань та реакції на них, тобто здатний вивчати лише або джерело думки (президента), або канал передачі (форма передачі інформації джерела через ЗМК та лідерів думок), або реципієнта (ставлення до інформації);

4) метод не здатен досліджувати невербальні комунікації, наприклад, поведінку в соціальних мережах.

Окремо варто сказати про результати проведеного дослідження, які показали доречність використання послань як джерела даних при прогнозуванні діяльності президентів на найближчий рік. А також підтвердили наявність авторського почерку в кожному із них в більшій чи меншій мірі, що дозволяє вивчати не лише текст, а також його автора за допомогою контент-аналізу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1) Амиева А.М., Филимонов В.В., Сергеев А.П. Основные Методики исследования структуры текста. УрФУ – 2015, Екатеринбург, С. 251-263.
- 2) Артюх Д. Застосування контент-аналізу в дослідженнях промов президентів (на прикладі новорічних привітань), Кваліфікаційна бакалаврська робота, - 2018. – КНУ ім. Т. Шевченка, факультет соціології, Україна.
- 3) Батанов О.В. Послання президента // Юридична енциклопедія: т. 4. – К.: Укр. енцикл., 2002. – С. 686
- 4) Берназюк Я. О. Послання Президента України до народу та до Верховної Ради України як офіційні документи (акти) глави держави / Я. О. Берназюк // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 63–68 [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10bjoagd.pdf>
- 5) Говорить Президент: кількісний контент-аналіз виступів Порошенко / Vox Ukraine – інтернет-видання, - 2016. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/what-do-we-learn-from-president-poroshenkos-speeches-ua/>
- 6) Жиляев І. Послання Президента України як інструмент стратегічного управління / Ігор Жиляев // Економічний часопис-XXI – 2006. - №5-6. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2006/5-6/20060506.html>
- 7) Каташинских В. С. Методы сбора социальной информации: учеб. пособие / за ред. Ю. Р. Вишневого; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, - 2017. – 124 с.
- 8) Кожемякин Е. А. Современный дискурс-анализ / за ред. Кожемякин Е. А, Переверзев Е. В., Борисов С. Н. – 2009. - Вып. 1, том 1. – 125 с.
- 9) Конституція України Розділ V, стаття 106 «Президент України» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-v>

10) Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу: моделі та практики / Монографія. К.: Центр вільної преси, - 2003. – 200 с.

11) Красовський К. Народжуваність в Україні – чи можна її збільшити і чи треба це робити? / Українська правда – інтернет-видання, - 2019. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/09/5/238117/>

12) Кузнецов М., Чарыева М. Оценка взаимного влияния участников сирийского конфликта на основе ивент-анализа журнала «новое восточное обозрение» / Кафедра теории и истории международных отношений Российской университет дружбы народов [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://web-local.rudn.ru/web-local/rep/rj/files.php?f=pf_7a5668f3fd9b1a07987f04523dec7815

13) Митина О.В., Евдокименко А.С. Методы анализа текста: методологические основания и программная реализация / Вестник ЮУрГУ, Серия «Психология», выпуск 11, - 2010. – Вып. №40. – С. 29-38.

14) Морозова В.Н. Методы политического анализа. Учебно-методическое пособие для вузов / Отв. ред. Т. Д. Бунина. – Воронеж. – 2007. – 51 с.

15) Постанова Верховної Ради України «Про доповідь Президента України «Про основні економічні та соціальні політики» Від 19 жовтня 1994 р. № 216/94-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/216/94-вр>

16) Радченко В. И. Президент в конституционном строе Российской Федерации / В. И. Радченко. – Саратов, 2000. – 342 с.

17) Расторгуев, С.В. Применение метода контент-анализа к политологическим исследованиям, Вестник ТГУ, выпуск 11 (103), 2011, Москва С. 343-349

18) Розпорядження Президента України «Про заходи щодо економічної стабілізації та стимулювання виробництва» від 1 грудня 1998 р. № 574/98-рп [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574/98-рп>

19) Розпорядження президента України «Про підготовку проекту щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України» від 9 жовтня 2019 р. №275/2020-рп [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/2752020-rp-33365>

20) Рудич Ф. Президенти сучасної України / Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2017 – Випуск 3(89) – С. 5-24.

21) Сігов Р. Готовність українців до участі в акціях соціального протесту. / Київський міжнародний інститут соціології. – 2019. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=821&page=1>

22) Смагулов К.Е., Контент-анализ посланий Президента Республики Казахстан, Социологические исследования, № 6 (338), - Москва, 2012, С. 54-61

23) Солнышкина С. И., Кисельников А. С. Сложность текста: этапы изучения в отечественном прикладном языкознании / Вестник Томского государственного университета. Филология. – 2015. - №6(38). С. 86-99.

24) Стексова Т. И., Послание президента как жанр политической коммуникации, Политическая лингвистика 3 (41) 2012, Новосибирск, Россия

25) Степко О. М. Методы анализа при проведении коммуникативных кампаний / Институт международных отношений Национального авиационного университета. Выпуск 1. – 2010. – С. 169-173

26) Туронок С. Г. Политический анализ: курс лекций : учебное пособие для управленческих специальностей вузов / С. Г. Туронок, Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова (МГУ), и др. . – М.: Дело, 2005 . – 360 с.

27) Федотова Л. Н. Анализ содержания – социологический метод изучения средств массовой коммуникации. / М.: Институт социологии РАН, - 2001. – 202 с.

28) Юрченко Л. Интерв'ю: Леонід Кравчук, перший Президент України «Путін втілює філософію загарбницької війни, яка формувалася в Росії 150 років»

/ Укрінформ – інтернет-видання, - 2015. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/1923958-leonid-kravchuk-pershiy-prezident-ukrajini.html>

29) Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід. — Рівне.: Перспектива, 2006. — 203 с.

30) Advego, Семантический анализ текста [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://advego.com/text/seo/>

31) Brown, G. Discourse analysis / G. Brown, G. Yule. - Cambridge: Cambridge University Press, 1983. - 288 p.

32) Index of economic freedom [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>

33) Mayring P. Qualitative Content Analysis / Mayring Philipp // Forum: qualitative social research sozialforschung. – 2000. - Volume 1, No. 2.

34) Reporters without borders [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20120120021905/http://en.rsf.org/ukraine.html>

35) Russell, Jamie, "Content Analysis of Presidential Speeches: Term to Term Changes" (2018). Senior Honors Theses. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://digitalcommons.brockport.edu/honors/206>

ДОДАТКИ

Додаток А

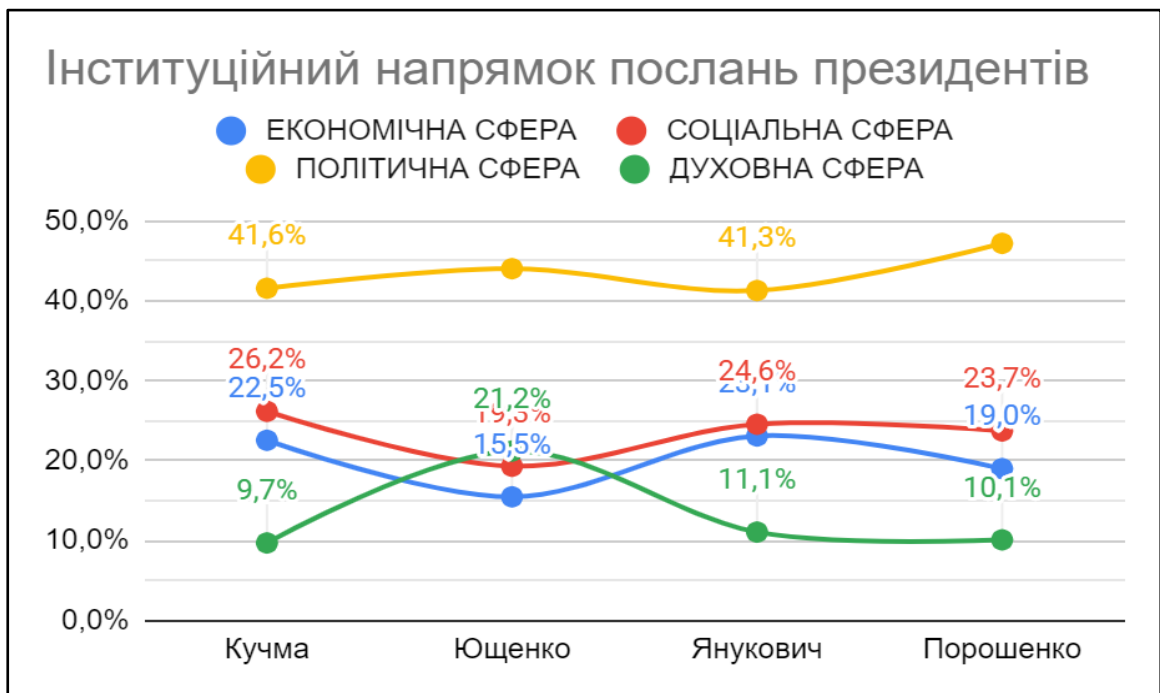
Напрямок державної політики	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2015	2016	2017	2018
агропромисловість	1	0	3	5	2	3	0	6	6	5	3	2	3	2	4	3	4
економіка/промисловість	17	3	13	6	15	18	1	11	18	23	16	11	9	16	18	19	17
енергетична	4	0	1	0	1	1	1	9	7	11	1	1	5	4	1	5	7
інфраструктура	0	0	0	0	1	1	0	9	2	5	2	0	1	4	8	4	10
фіскально-бюджетна	13	1	8	6	4	6	0	8	14	9	2	0	9	2	0	5	6
молоді/демографічна	0	0	0	0	0	0	1	4	4	4	1	0	6	1	1	2	0
рівень життя/соціальний захист	11	4	11	15	10	12	2	14	7	18	7	6	10	14	6	8	13
захист прав/правоохорона	12	0	7	1	7	9	1	18	5	13	10	2	5	8	7	8	16
інформаційної відкритості/демократії	11	3	6	4	9	7	13	13	12	14	5	2	2	13	26	10	15
охорона здоров'я/екологія/спорт	3	0	1	1	2	1	0	8	0	10	10	2	4	2	0	4	5
у справах ветеранів	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	3	0	8
реформаційно-політична	14	9	15	7	23	30	8	26	40	48	27	16	16	22	13	36	35
армія та захист суверенітету	7	5	2	3	6	13	11	19	11	26	10	2	1	40	21	39	36
регіональна/децентралізаційна	4	1	1	1	0	2	4	11	10	8	1	5	4	1	3	4	10
стабілізаційна/антикризова	29	4	12	8	20	15	23	19	45	31	22	4	7	24	29	19	10
культурно-ідеологічна	6	4	2	5	2	12	43	20	20	19	13	3	3	3	13	15	20
освіта та наука/технології	4	0	4	4	5	4	0	6	2	13	12	0	5	3	4	9	9
Зовнішня політика	8	9	21	8	16	35	12	17	29	34	27	4	3	29	9	44	10
Внутрішня політика	130	25	65	58	92	100	97	184	173	226	114	52	87	131	148	146	213
Економічна сфера	35	4	25	17	23	29	2	43	47	53	24	14	27	28	31	36	44
Соціальна сфера	38	7	25	21	28	29	17	57	28	61	33	12	27	40	43	32	57
Політична сфера	54	19	30	19	49	60	46	75	106	113	60	27	28	87	66	98	91
Духовна сфера	10	4	6	9	7	16	43	26	22	32	25	3	8	6	17	24	29

Таблиця 1. Зведені результати кодування президентських послань за напрямками та роками

Додаток В

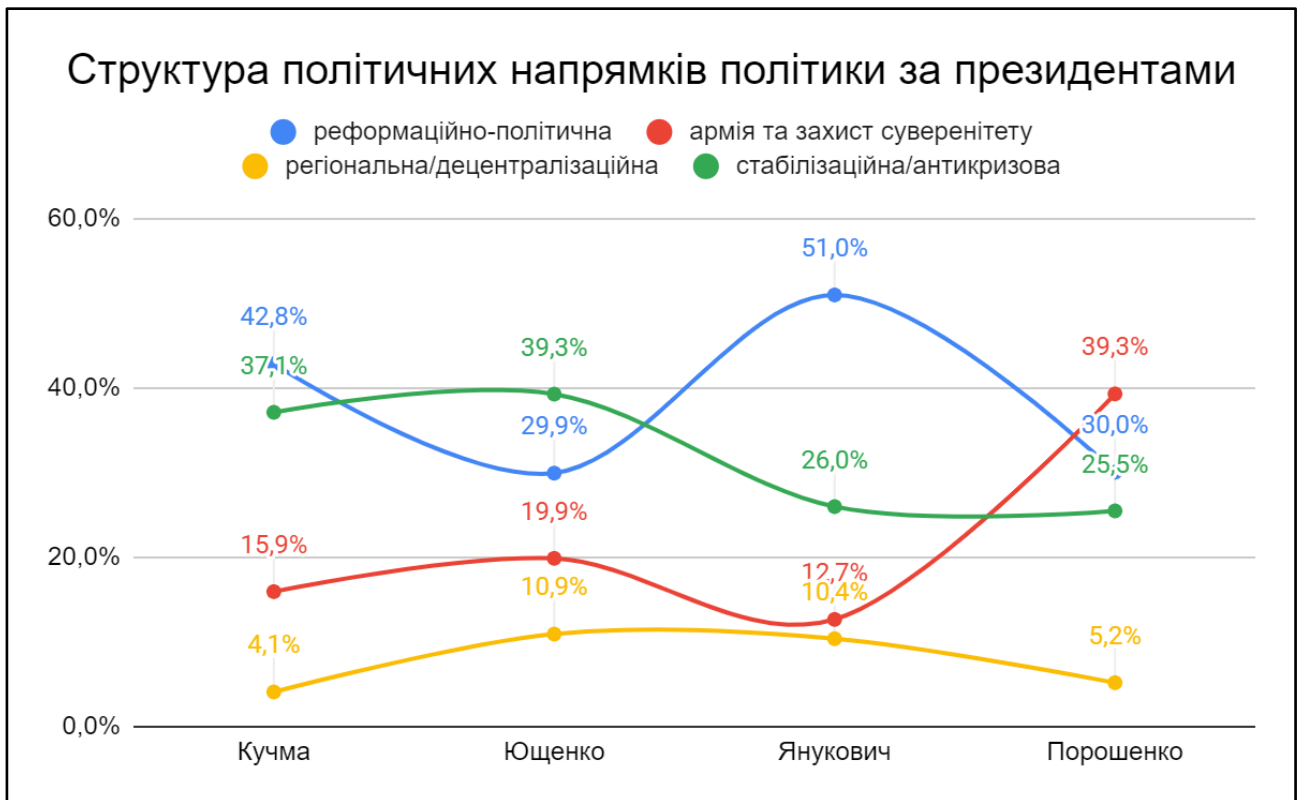
Графік 1.11. Інституційний напрямок послань за роками

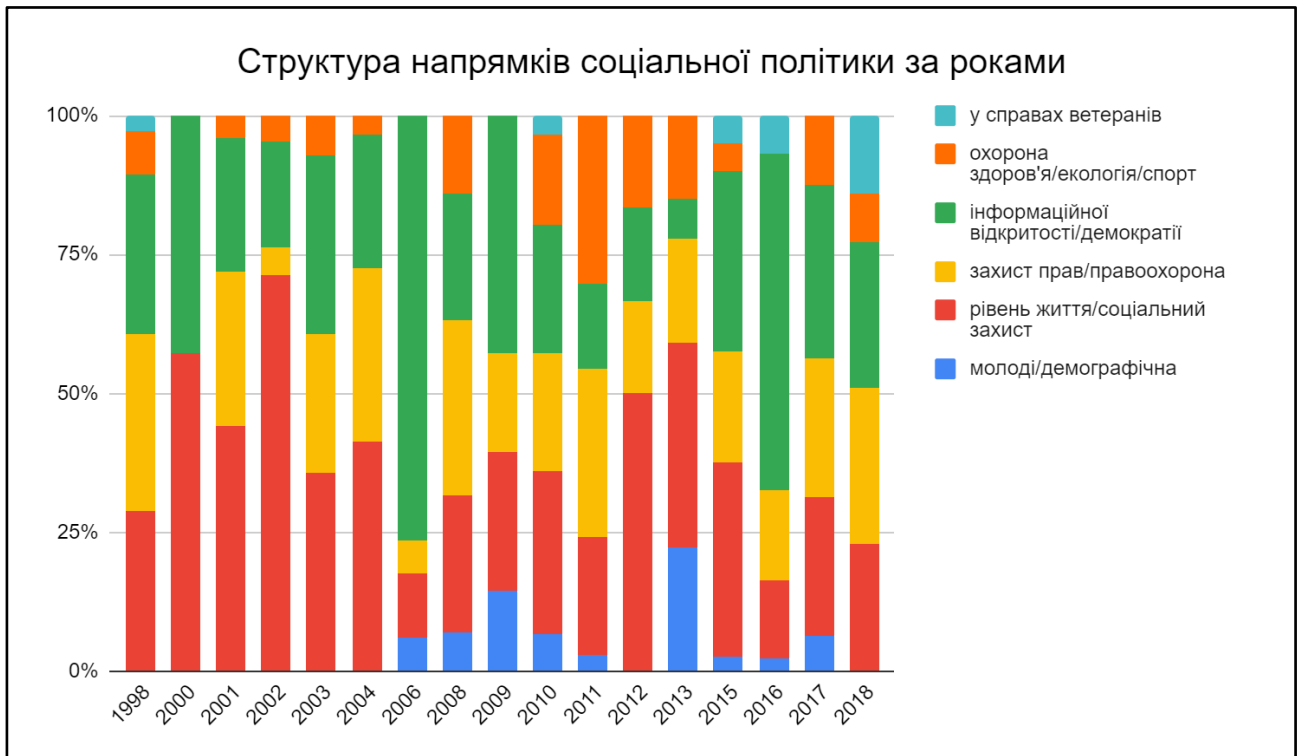
Графік 1.11. Інституційний напрямок послань президентів

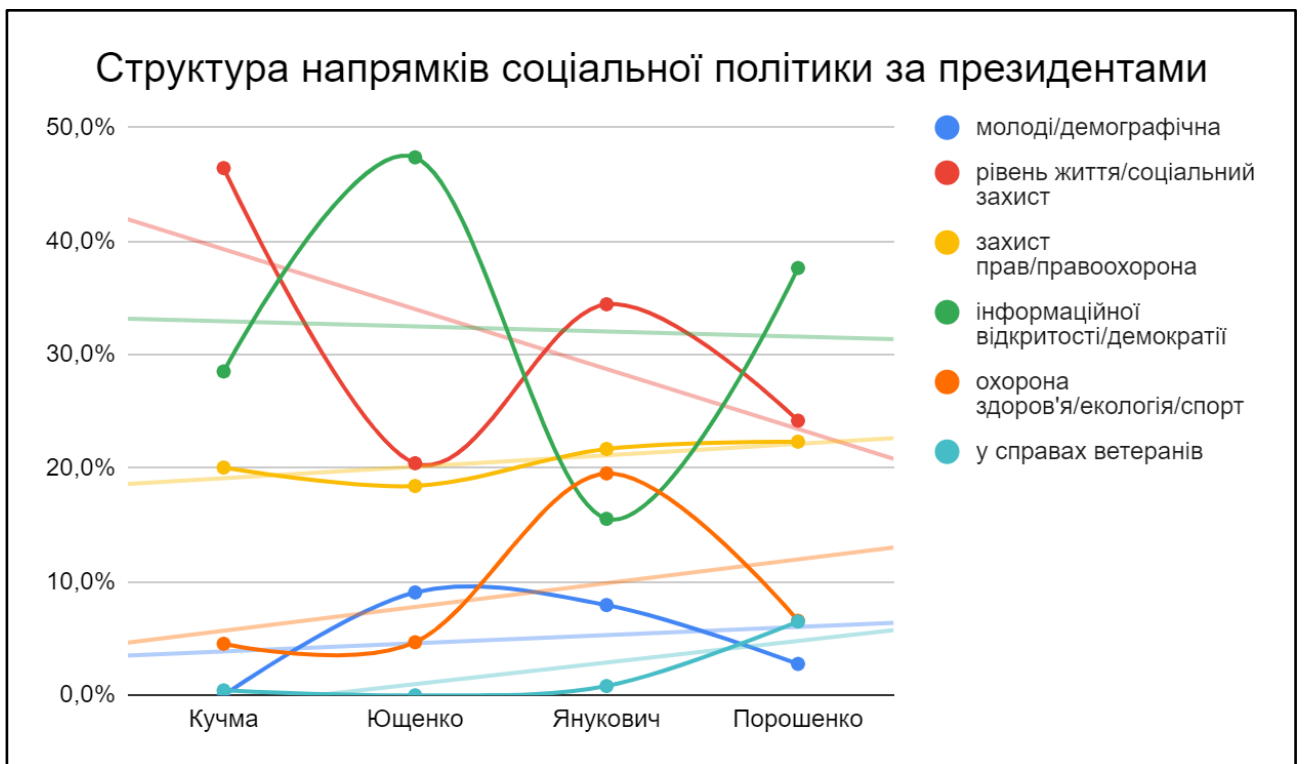
Графік 1.21. Структура політичних напрямків політики за роками

Графік 1.22. Структура політичних напрямків політики за президентами

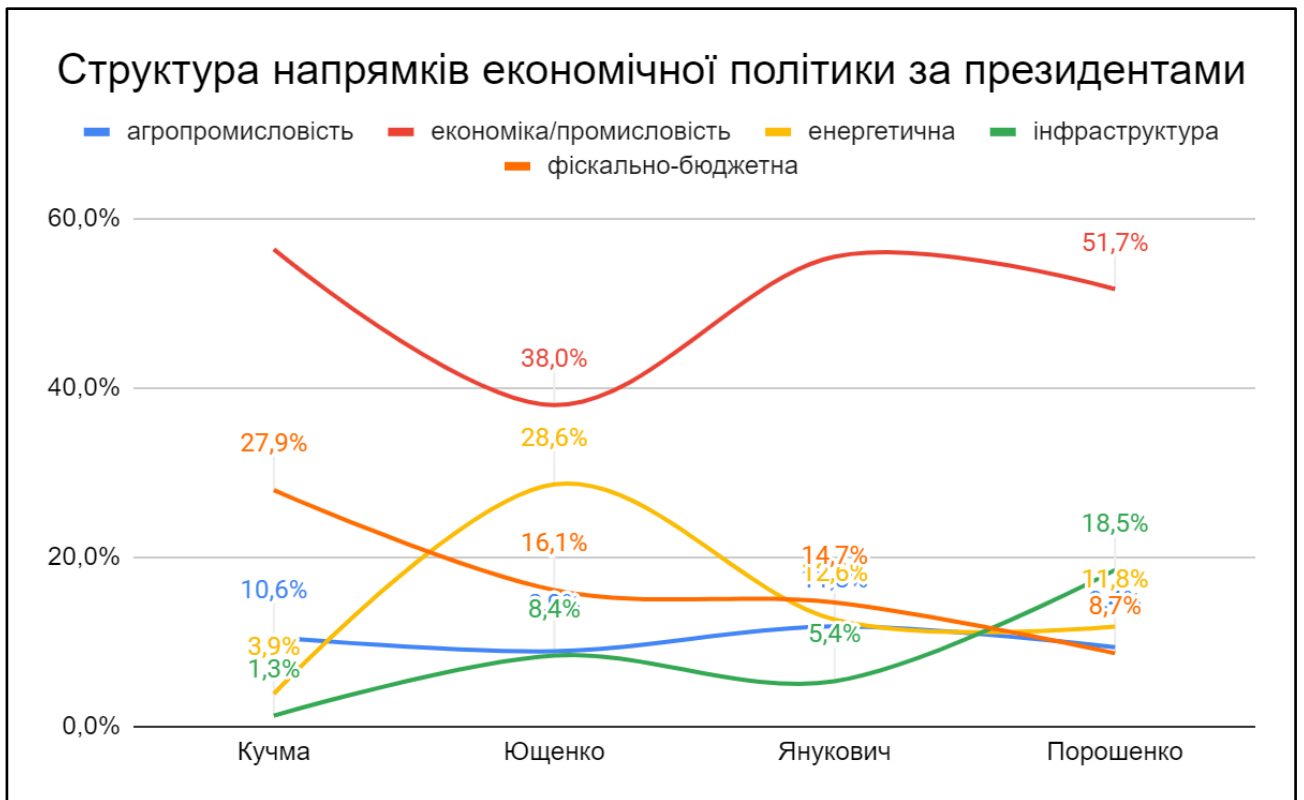
Графік 1.31. Структура напрямків соціальної політики за роками

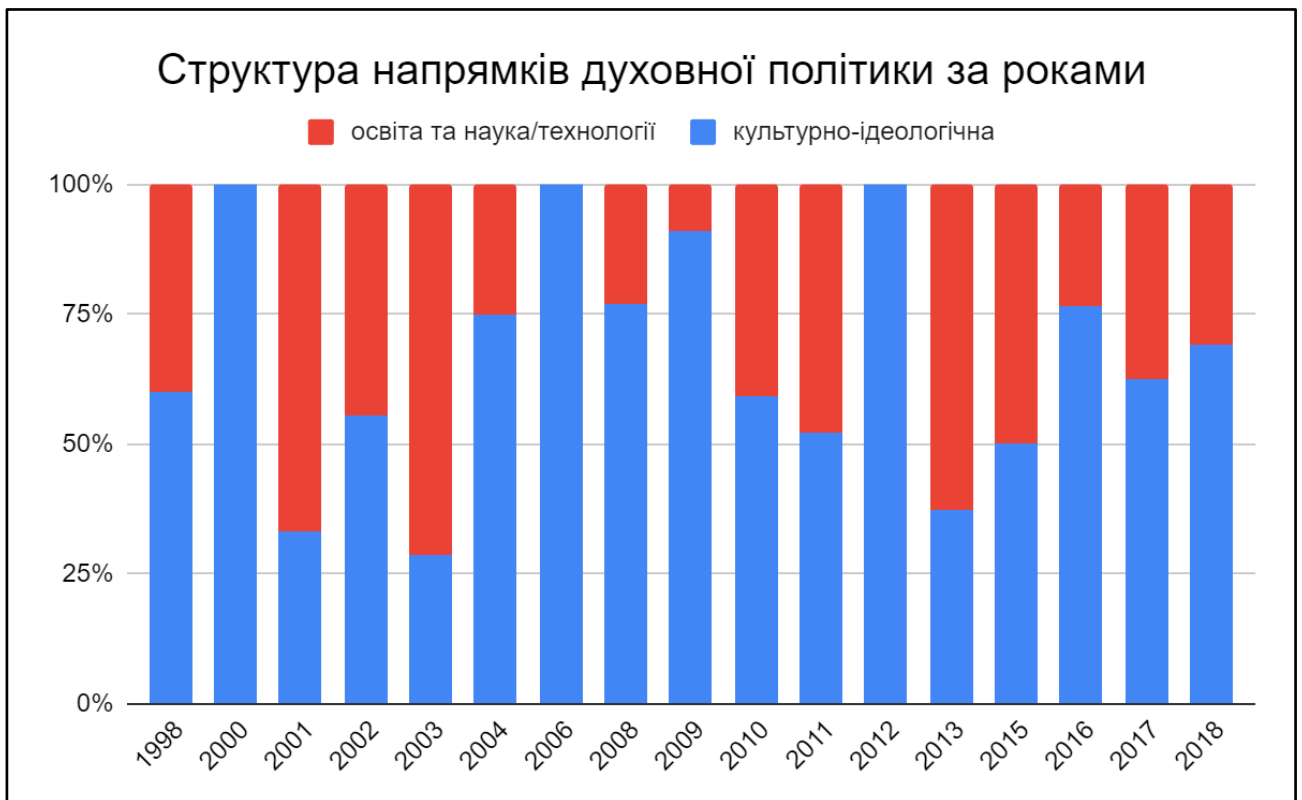
Графік 1.32. Структура напрямків соціальної політики за президентами

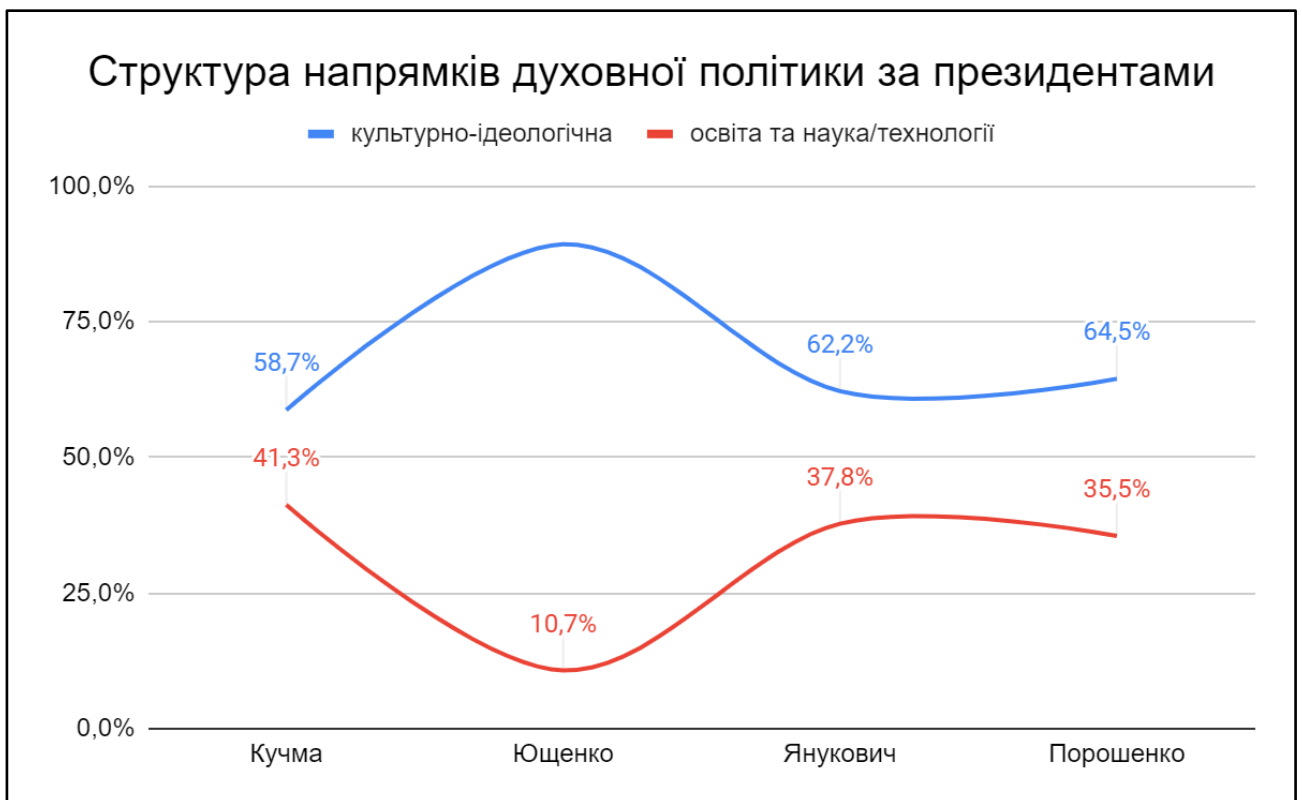
Графік 1.41. Структура напрямків економічної політики за роками

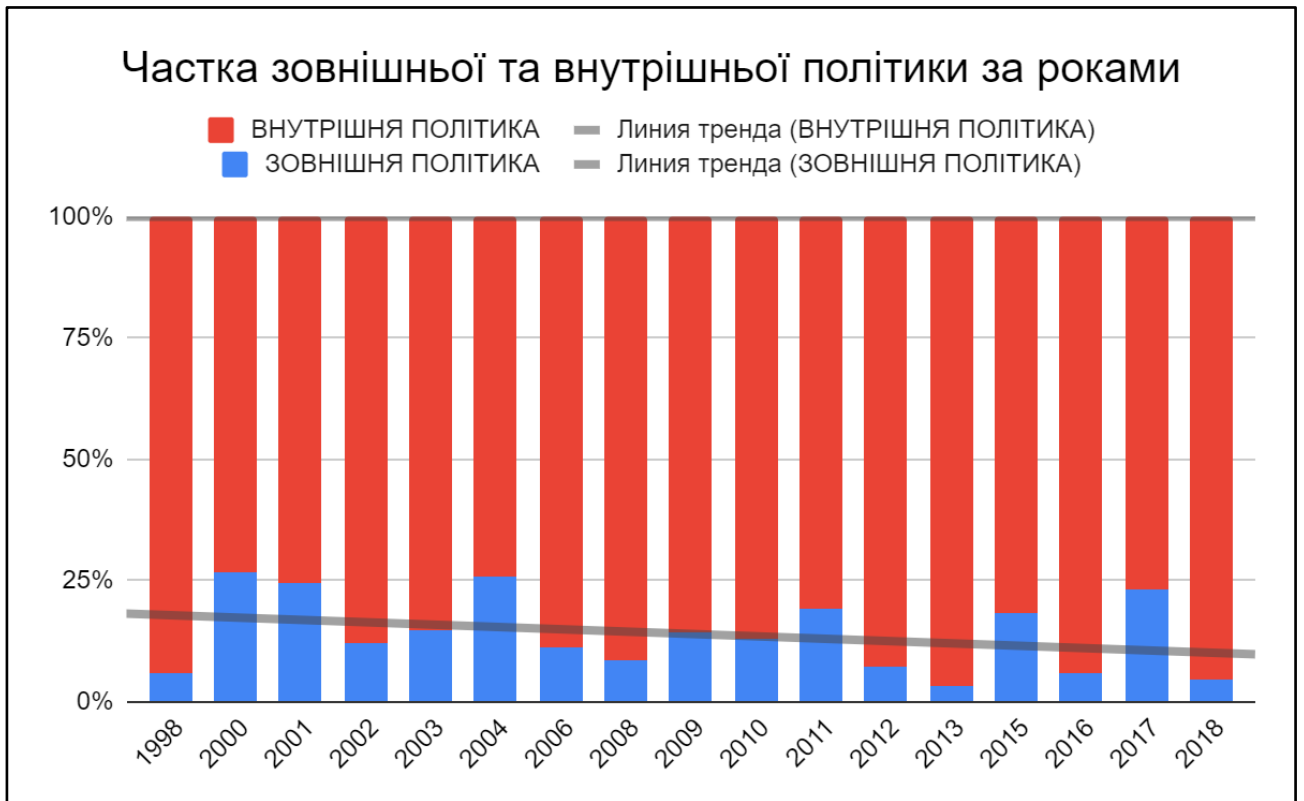
Графік 1.42. Структура напрямків економічної політики за президентами

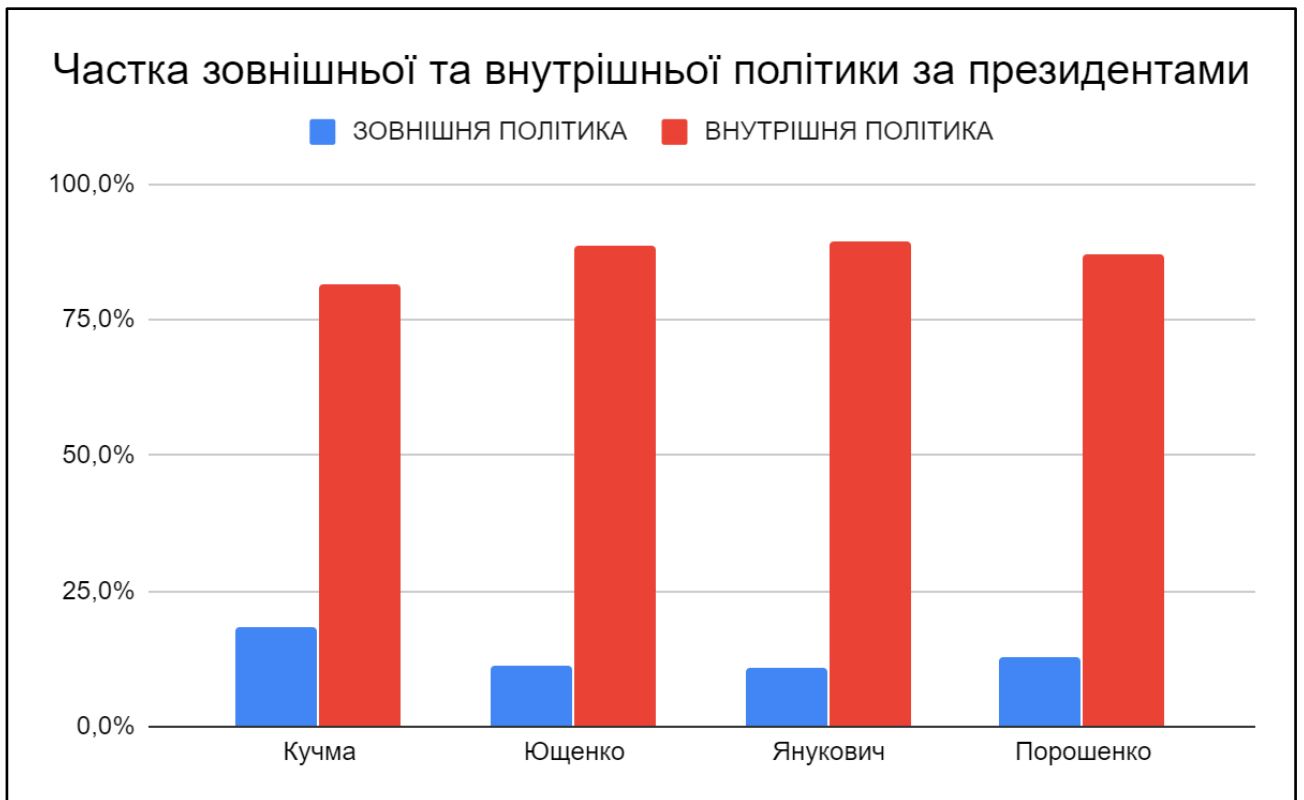
Графік 1.51. Структура напрямків духовної політики за роками

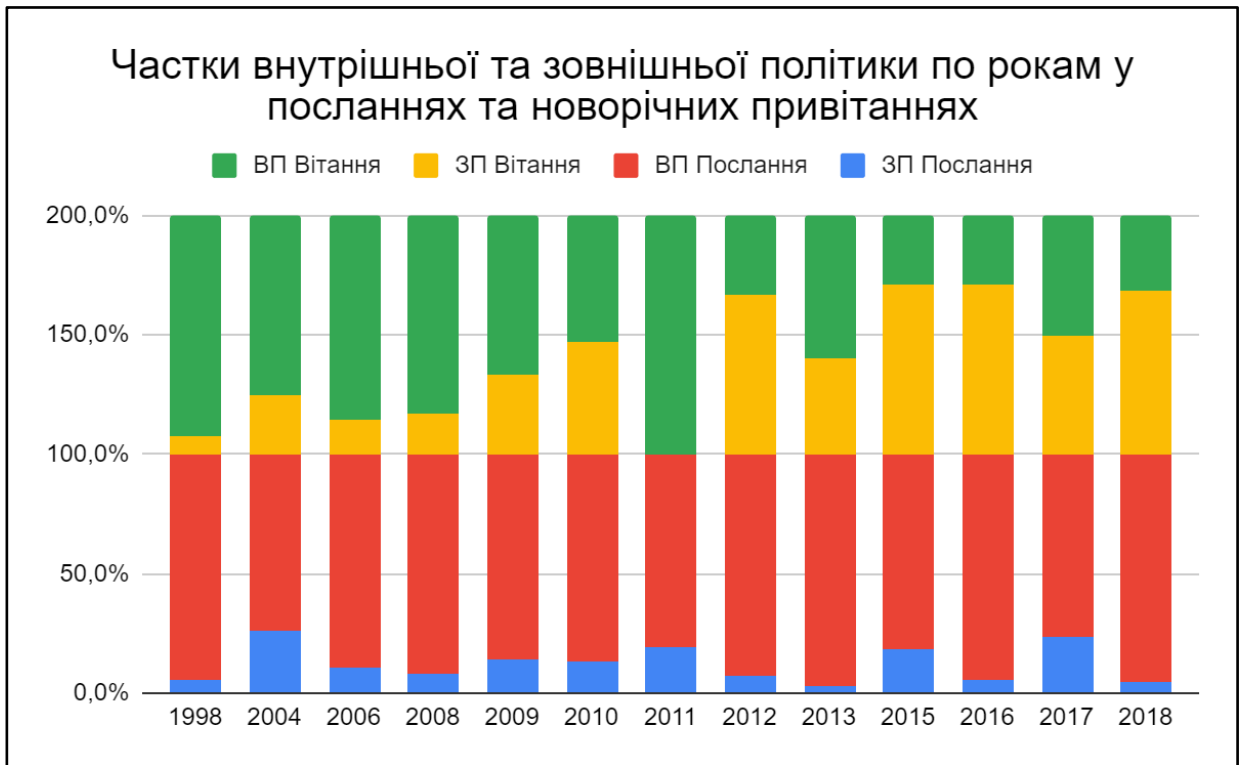
Графік 1.52. Структура напрямків духовної політики за президентами

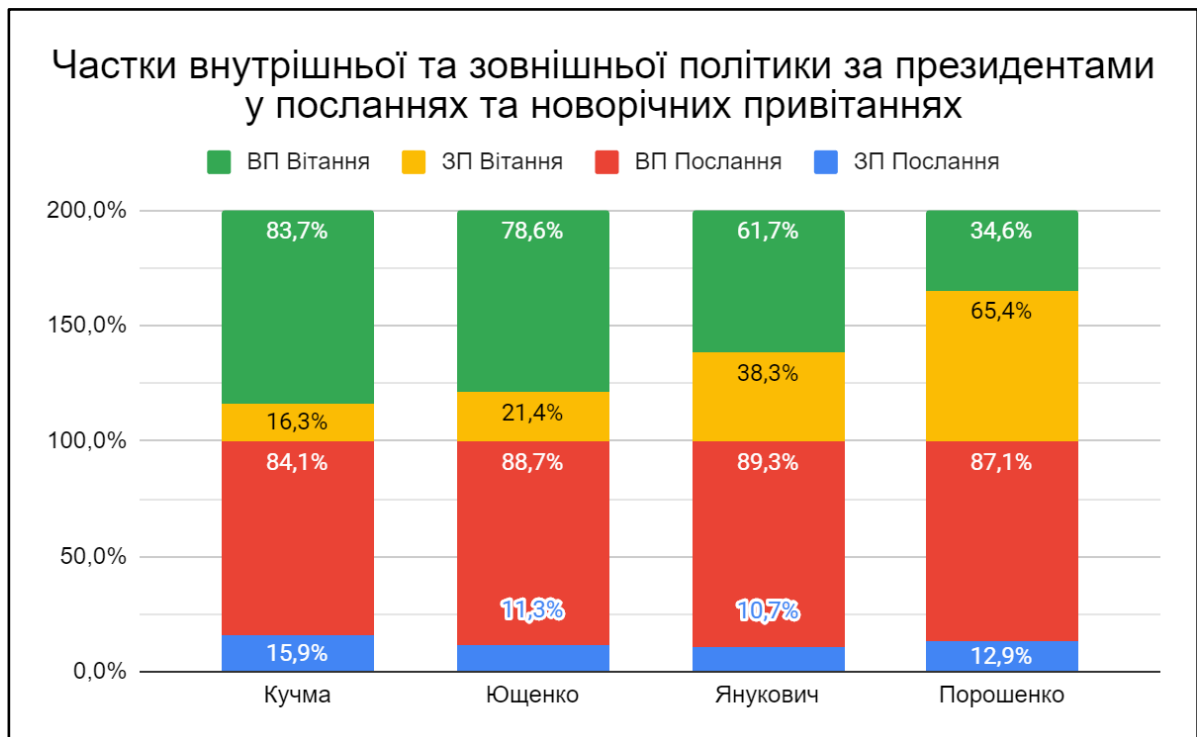
Графік 2.11. Частка зовнішньої та внутрішньої політики за роками

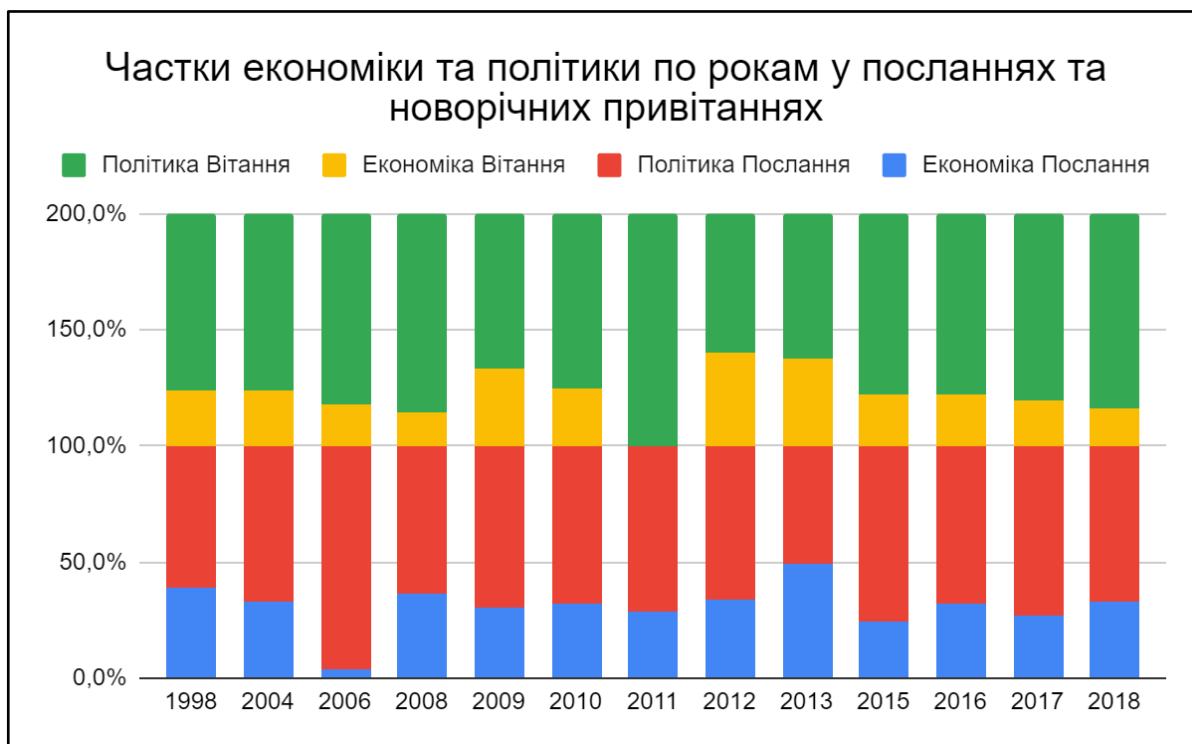
Графік 2.12. Частка зовнішньої та внутрішньої політики за президентами

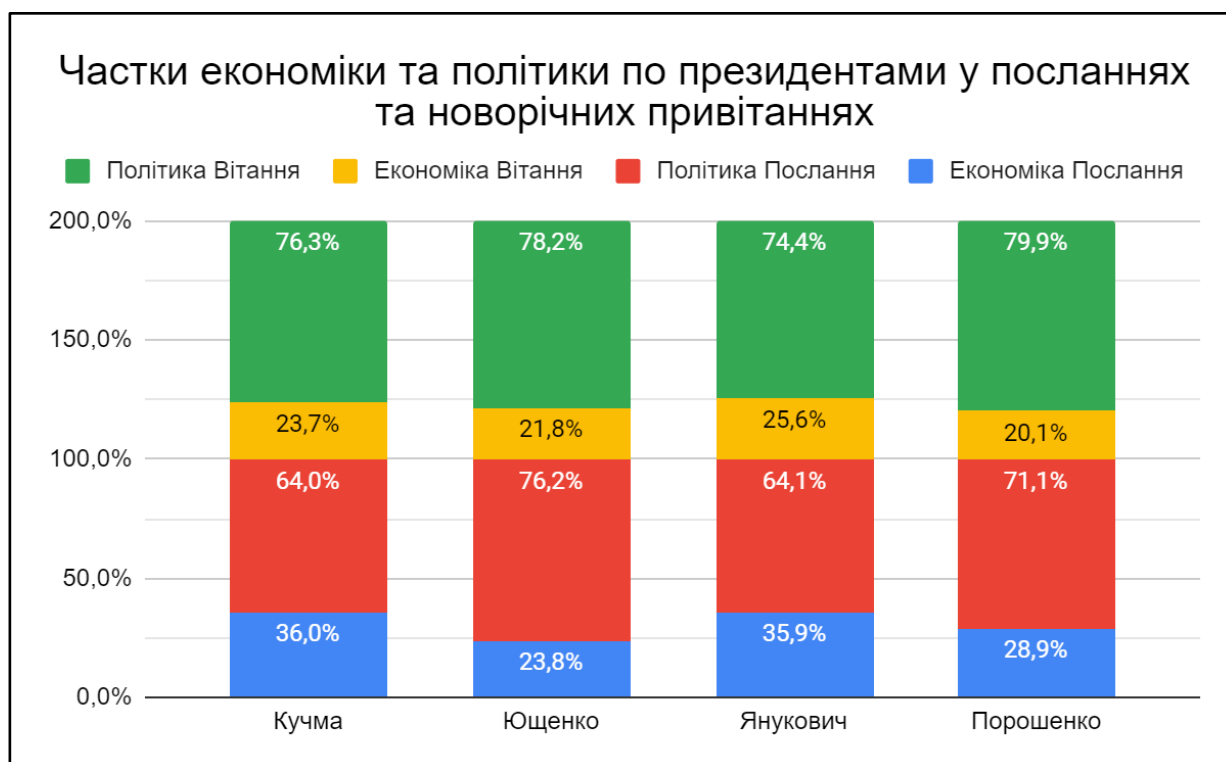
Графік 2.21. Частки внутрішньої та зовнішньої політики по рокам у посланнях та новорічних привітаннях

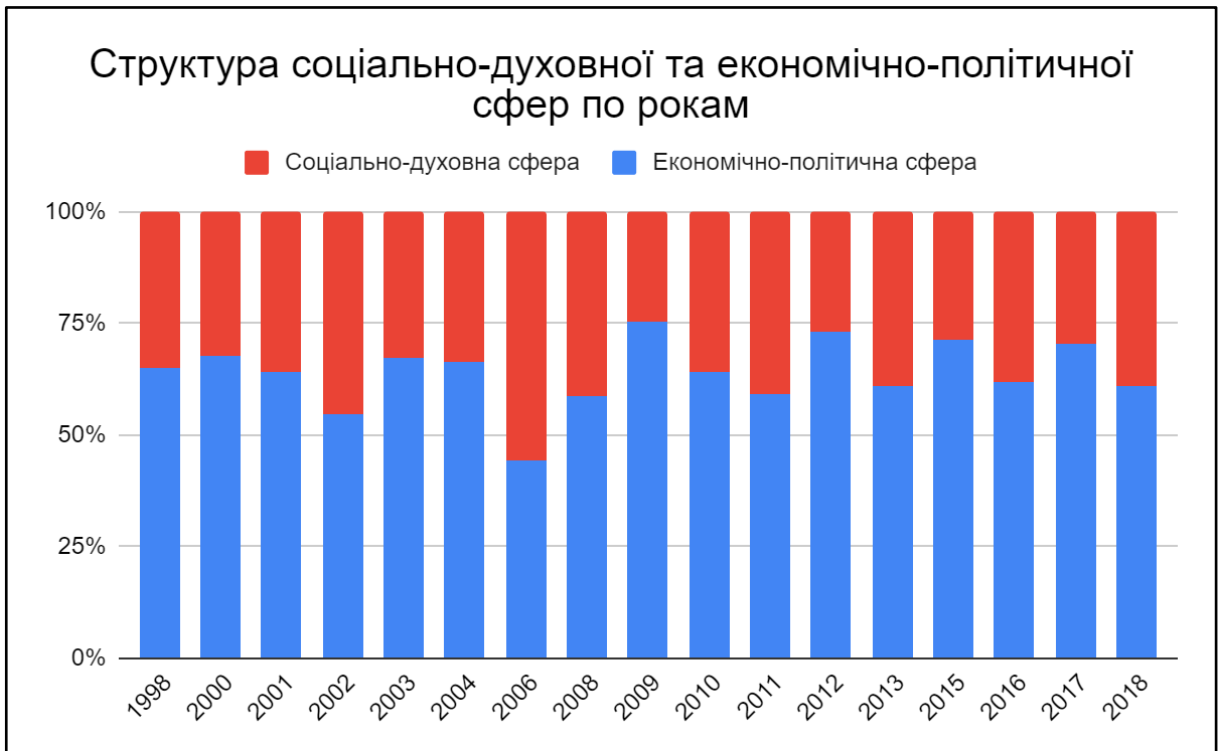
Графік 2.22. Частки внутрішньої та зовнішньої політики за президентами у посланнях та новорічних привітаннях

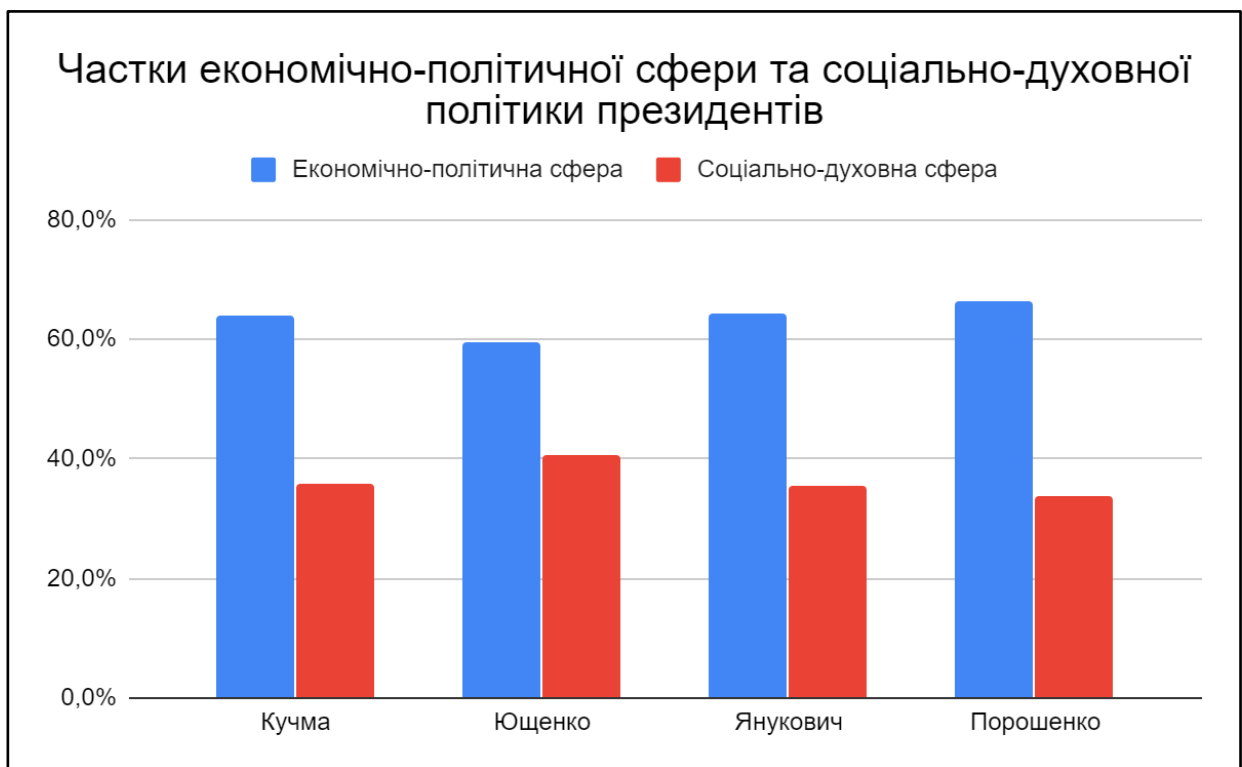
Графік 2.31. Частки економіки та політики по рокам у посланнях та новорічних привітаннях

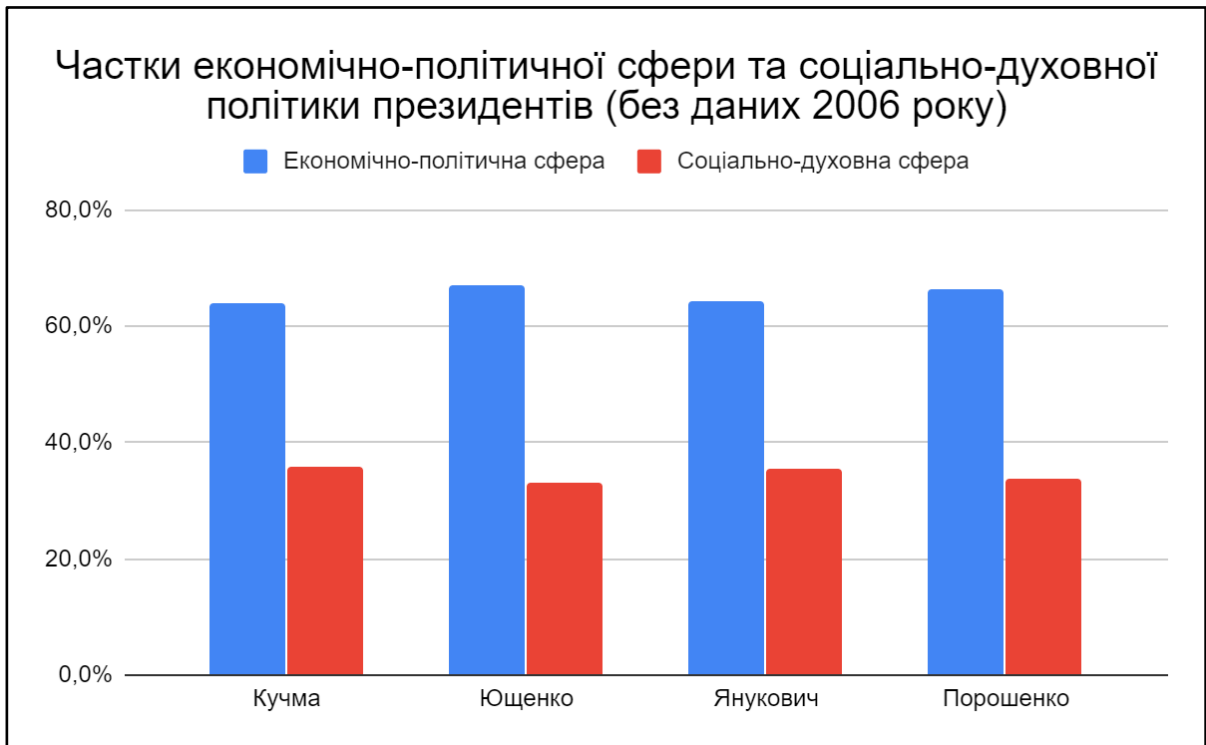
Графік 2.32. Частки економіки та політики за президентами у посланнях та новорічних привітаннях

Графік 3.11. Структура соціально-духовної та економічно-політичної сфер по рокам

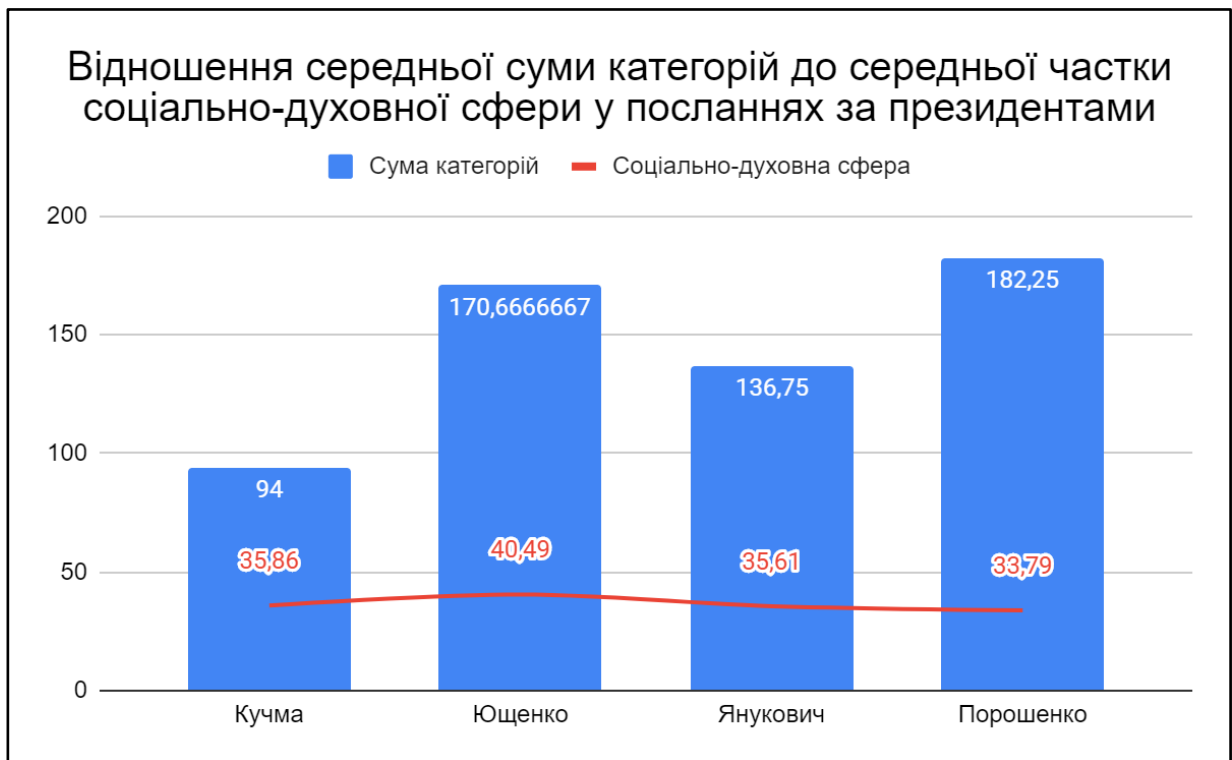
Графік 3.12. Частки економічно-політичної сфери та соціально-духовної політики президентів

Графік 3.13. Частки економічно-політичної сфери та соціально-духовної політики президентів (без даних 2006 року)

Графік 3.21. Відношення частки соціальної та духовної сфери до суми всіх категорій за роками

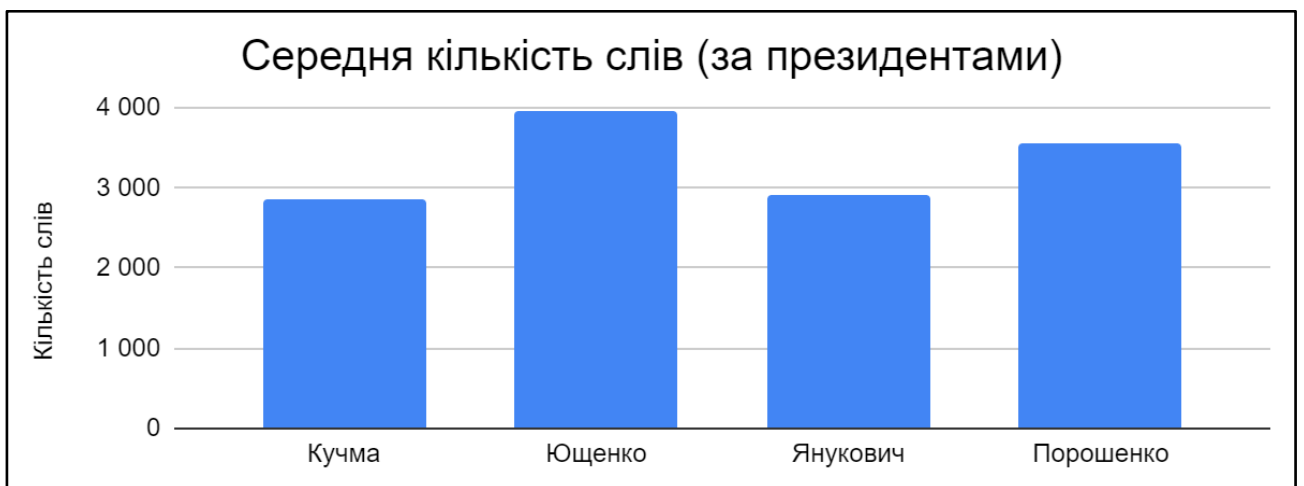
Графік 3.22. Відношення середньої суми категорій до середньої частки соціально-духовної сфери у посланнях за президентами

Графік 3.31. Порівняння кількості слів (з масштабом 1:10) та кількості категорій

Графік 3.32. Відношення кількості слів до кількості категорій. Лінія тренду

Графік 3.33. Середня кількість слів (за президентами)

Графік 3.34. Кількість слів на одну категорію (за президентами)

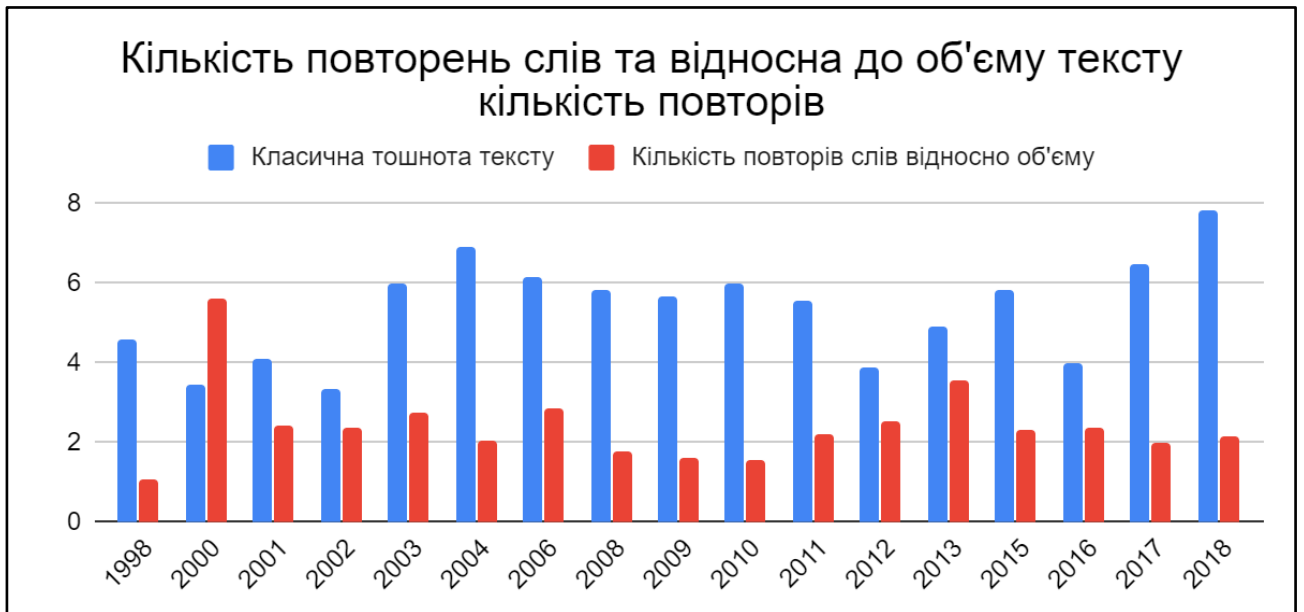
Графік 3.41. Кількість "води" в тексті (по рокам)

Графік 3.42. Середня кількість символів у слові (по рокам)

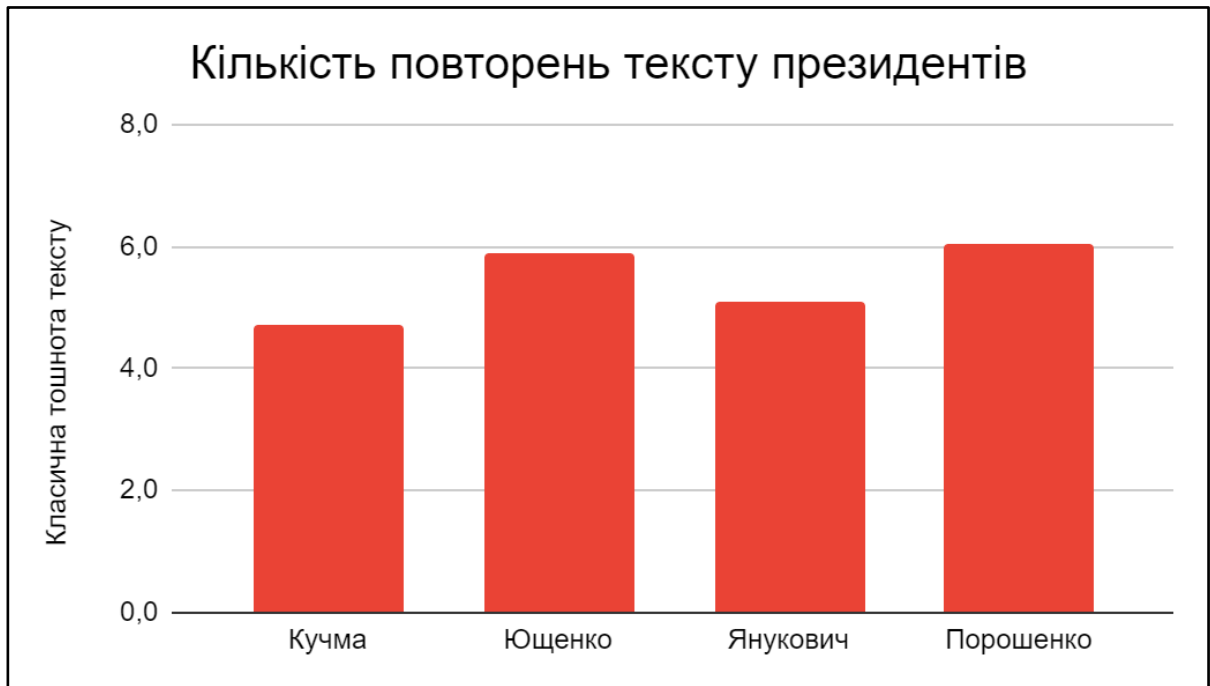
Графік 3.43. Кількість повторень тексту (по рокам)

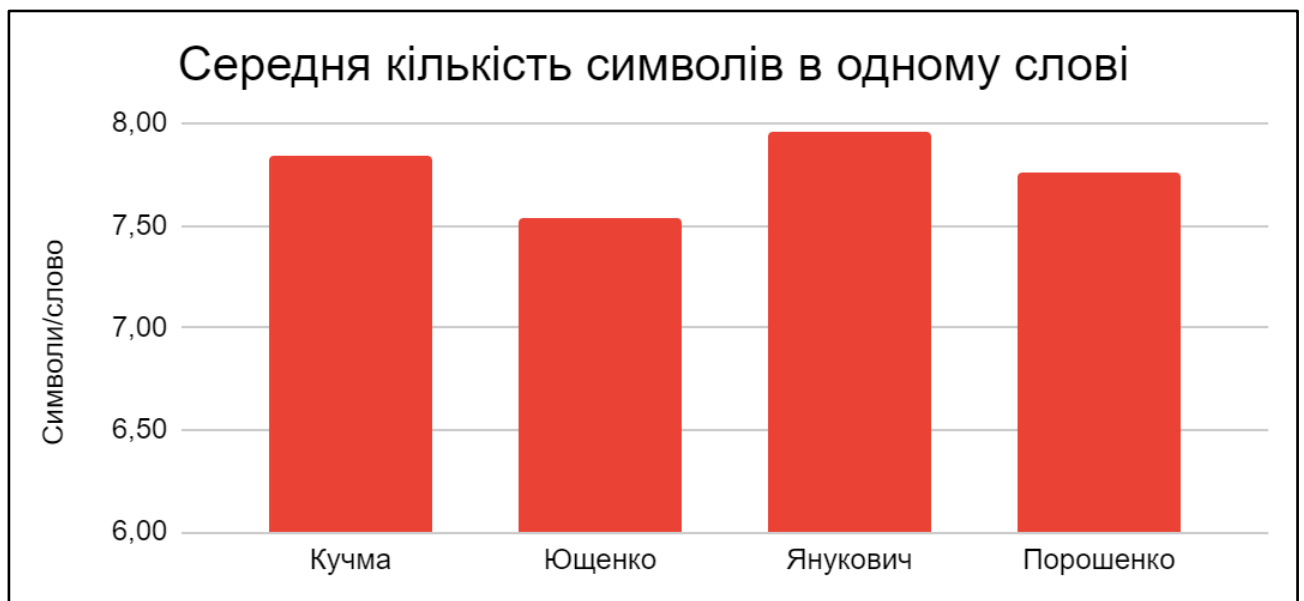
Графік 3.44. Кількість повторень слів та відносна до об'єму тексту кількість повторів

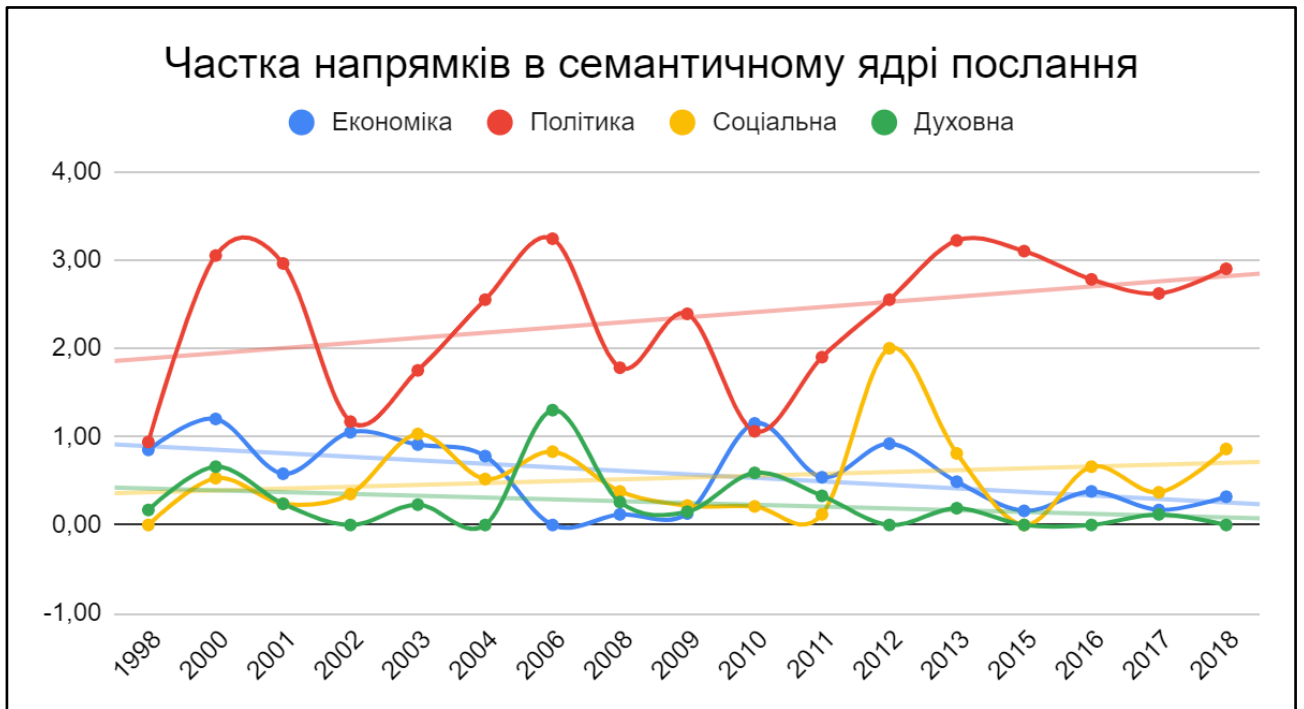
Графік 3.45. Відсоток "води" у президентів

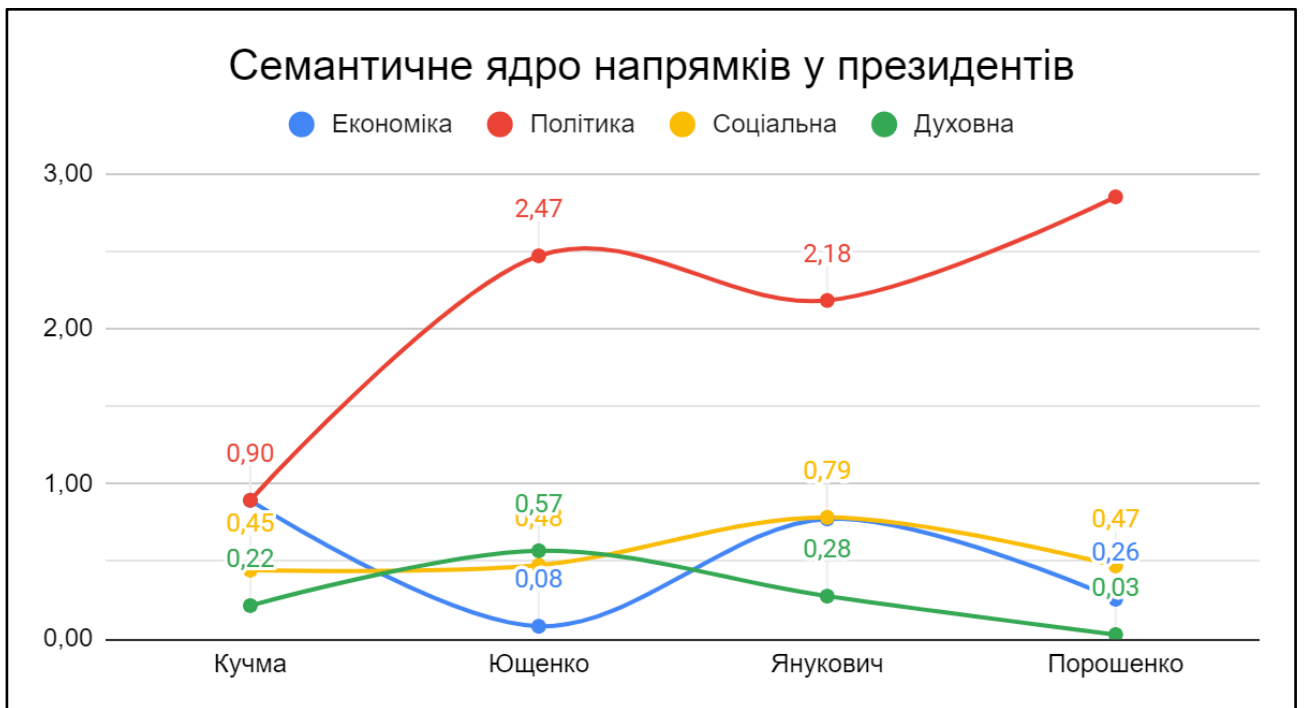
Графік 3.46. Кількість повторень тексту президентів

Графік 3.47. Середня кількість символів в одному слові президентів

Графік 3.51. Частка напрямків в семантичному ядрі послання

Графік 3.52. Семантичне ядро напрямків у президентів